

LA *lera* DEL TER

ART A LES GAVARRES



Fent-la petar amb...
**CARME CONGOST, UNA VIDA
A L'ESCOLA DE BORDILS**



Reportatge
**LA HISTÒRIA DE LA RÀDIO
DE MOLLET**



El retrat de l'artista
**QUIM COROMINAS, I LES
ARTS PLÀSTIQUES A L'AULET**



Bordils

EDITORIAL 'PAÍS NATAL'

El poeta Francesc Prat ha titulat el seu escrit per aquest número de la revista amb un vers de Wang Wei: “Vell país natal”. Prat parla del torrent dels Sants de Celrà, on es diu que van ser trobades les relíquies dels actuals patrons, sant Sixt i sant Hou. També s’embardissa fins al bosc del Vernegar per veure els bucs d’abelles de l’apicultor Enric Bisbe, que en Martí Navarro no s’ha estat de fotografiar. *La Llera del Ter* aviat farà 25 anys que va començar a filar aquesta tasca: la d’escriure sobre el patrimoni d’aquest nostre país natal, arran del Ter i a la falda de les Gavarres, just on comença aquesta plana empordanesa que, seguint el riu, va a parar a mar.

Encetem el nou número, doncs, amb un reportatge sobre el festival Art & Gavarres. L’Èlia Borràs, en Pere Martín i la Paula Ros ens ofereixen un recorregut per la pedrera de Can Taverner de Celrà i els dos forns de calç de Palagret, que avui es troben en desús i que els artistes del festival han fet revifar amb instal·lacions, brancatges i fruits que ens regala la natura. L’Anna Presas, per la seva banda, recupera una tradició caiguda en l’oblit de Flaçà: les caramelles que es cantaven durant la quaresma entre els anys quaranta i cinquanta del segle XX. Sense sortir del poble, Miquel Terradez ens descriu les vivències dels treballadors de la central Vinyals, que, amb la seva feina, feien arribar l’electricitat a les nostres contrades. I no fa tant, setanta anys clavats, que la gent es va començar a comunicar a través del telèfon. Ens ho rememoren en Xevi Jou i en Jordi Barrera amb el testimoni de la Margarita de Can Vicens, la telefonista de la centraleta de Bordils. En Pitu Pujol, enderiat (en el més bon sentit de la paraula) amb les creus de terme, ens desvela la història de la creu desapareguda de Bordils i trobada, més tard, en un panteó del cementiri. I en Pitu, a més, ens fa voltar una mica de món per conèixer un poble ancestral: el país dels dogons, a Mali. La colla formada per Miquel Parramon, David Guixeras i Òscar Herranz ens proposen, tal com ens tenen acostumats, un reportatge exhaustiu i detallat. En aquest cas, de la ràdio municipal de Sant Joan de Mollet: un repàs des dels inicis de l’emissora, el 1998, i dels seus programes fins que els micròfons van emmudir, ara fa setze anys.

La Lia Pou manté una llarga conversa amb qui va ser mestra durant un grapat anys i directora de l’escola de Bordils fins al curs passat: Carme Congost. “L’escola de Bordils és com casa meva”, diu la Carme, que és col·laboradora i impulsora de *La Llera* des de l’any 1996. I la Mar Camps ha entrevistat l’artista Quim Corominas, que, amb un mètode ben trencador, va ser docent d’arts plàstiques a l’escola L’Aulet entre els anys setanta i vuitanta. Per la seva banda, en Xavier Perich centra el seu reportatge en una nissaga lligada al mas de Can Quintana de Celrà i molt ben emparentada amb l’elit barcelonina del segle passat. A més, comptem amb la col·laboració de la il·lustradora Marta Puig, amb unes vinyetes que denuncien la repressió política que es viu a Catalunya. Els fotògrafs Quim Paredes, Josep Burset i Júlia Fernández també han deixat la seva empremta entre aquestes pàgines.

La darrera part de la revista tracta d’un altre tipus de patrimoni, el de les lletres, el de la literatura que tenim a tocar. La Clàudia Bussé dedica un perfil a Anna Cle, filla de Sant Jordi Desvalls, que ha publicat la seva primera obra: *La veritat a pinzellades*. Després segueix el conte “De tornada al món”, signat per l’escriptora Núria Esponellà, a qui aprofitem per donar l’enhorabona pel 53è Premi Prudenci Bertrana rebut per la novel·la *Ànima de tramuntana*. L’editor i periodista Xavier Cortadellas ens fa passar una bona estona amb un text que arrenca d’aquesta manera: “Recordo el temps que Juià no existia.” I, per acabar, un poema inèdit: “Beatus ille”, de JMa Uyà.

Mar Camps i Lia Pou



Sant Joan de Mollet

Fotografies de Martí Navarro.



Celrà



61

TARDOR / HIVERN 2020

4-11

REPORTATGE

Art a les Gavarres

Dolors Picazo i Sara Ortiz: 'Erica' PERE MARTÍN

Eduard Baulida: Pedrera de Can Taverner ÈLIA BORRÀS

Cultural Rizoma: 'Forn d’heura' PAULA ROS

12-15

EL RETRAT DE L’ARTISTA

Quim Corominas MAR CAMPS

16-19

RODAMON

El país dels Dogons PITU PUJOL

20-21

ABANS DE LA LLERA

Caramelles a Flaçà ANNA PRESAS

22-29

REPORTATGE

La ràdio arriba a Mollet MIQUEL PARRAMON

Una ràdio jove i musical DAVID GUIXERAS

Els programes de l’emissora ÒSCAR HERRANZ

Setze anys amb els micròfons muts DAVID GUIXERAS

30-31

RADIOGRAFIES

Mel a les Gavarres MARTÍ NAVARRO

32-33

ABANS DE LA LLERA

La creu de terme de Bordils PITU PUJOL

34-36

ABANS DE LA LLERA

L’ànima de la central Vinyals de Flaçà MIQUEL TERRADEZ

37-39

ABANS DE LA LLERA

La nissaga de Can Quintana de Celrà XAVIER PERICH

40

LA IL·LUSTRACIÓ

L’origen MARTA PUIG

41-43

ABANS DE LA LLERA

Setanta anys del telèfon a Bordils XEVI JOU I JORDI BARRERA

44-48

FENT-LA PETAR AMB...

Carme Congost LIA POU

49-51

PERFIL LITERARI

'La veritat a pinzellades', d’Anna Cle CLÀUDIA BUSSÉ

52-58

PENSAMENTS

De tornada al món NÚRIA ESPONELLÀ

Vell país natal FRANCESC PRAT

Quan Juià no existia XAVIER CORTADELLAS

'Beatus Ille' JMA UYÀ

Flaçà



REPORTATGE 'LAND ART'



Artistes vinculats a Celrà que han participat a Art & Gavarres. Quim Paredes (disseny gràfic i imatge), Àngels Artigas (comissària), Rita Andreu i Olga Travilla (Cultural Rizoma), Eduard Baulida, Dolors Píccasso i Sara Ortiz. Fotografia de Quim Paredes

Art a les Gavarres

La tercera edició d'Art & Gavarres reflexiona sobre l'extracció de recursos naturals. El massís de les Gavarres és l'escenari d'un festival de *land art* que ens recorda el pas de la humanitat per aquest indret marcat paisatgísticament per l'activitat humana. A Celrà es poden visitar tres obres.

La tercera edició del festival Art & Gavarres, sorprenentment, no ha estat marcada per l'actualitat que vivim. L'art, doncs, més que mai, ha estat una eina per reflexionar i obrir mirades que ens duguin a pensar sobre la natura i l'ànima més enllà del desencís social i la incertesa en la qual vivim. Potser l'art també ha de ser això, poder esbargir els pensaments i reflexionar sobre nous conceptes i realitats. L'Art & Gavarres es presenta com un festival terrenal i, més que mai, a prop de la Terra. I és que

aquesta tercera edició ha estat inspirada en l'artista bisbalenc Pere Noguera i, en concret, en la seva intervenció artística Prop de la Terra a les terres de Vacamorta, Cruïlles, a finals dels anys setanta i principis dels vuitanta del segle XX. El festival reivindica la tècnica artística del *land art*. Això significa que les obres s'han de construir i projectar en un espai de la natura i han d'estar fetes amb elements provinents del paisatge. El festival, doncs, té una data d'inici però no de final, ja que les intervencions artístiques

es mantenen integrades dins el bosc fins que es desintegren o, per seguretat, es retiren de l'espai.

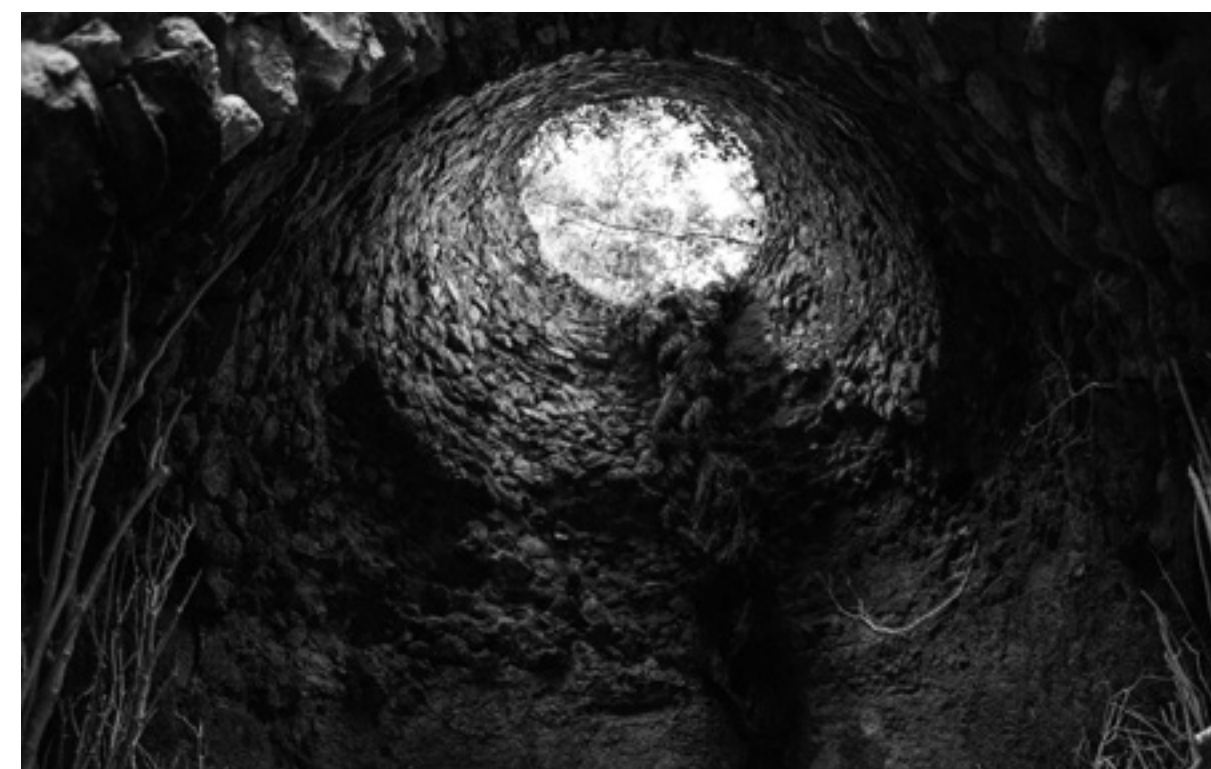
La comissària del festival, Àngels Artigas, explica que Art & Gavarres va néixer gràcies a la simbiosi de l'Escola d'Art Floral de Catalunya (EAFC) i el Consorci de les Gavarres. I és que Artigas, florista i docent de l'EAFC, explica que al principi aquesta mostra de *land art* a les Gavarres coincidia amb el Girona Temps de Flors. Més endavant, i juntament amb l'actual gerent del Consorci de les Gavarres, Oriol Granyer, van tenir la idea de fer un festival d'art en aquest massís.

UN TERRITORI D'ACTIVITAT

"En Pere ens ha servit per cohesionar la idea del festival i és per això que hem buscat espais on hi hagués hagut extracció d'alguna cosa", explica Artigas. En aquesta edició, les intervencions artístiques reflexionen sobre la relació entre els recursos naturals i la intervenció de la humanitat. Un recorregut que passa pels pobles de Celrà, la Bisbal d'Empordà,

Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura, Girona, Cassà de la Selva, Llagostera, i Mont-ras. En Quim Paredes és l'encarregat de la imatge gràfica del festival i del disseny de la pàgina web.

"La idea inicial era posar èmfasi i denunciar l'ús que s'ha anat fent d'aquestes terres", diu Artigas. N'és un exemple l'obra presentada per Laia Escrivà i Ignasi Esteve a prop de l'abocador il·legal de Vacamorta, a Cruïlles, que acumula més de 2 milions de tones de residus. És la mateixa ubicació on Pere Noguera va fer Prop de la Terra, intervenció històrica i recuperada quaranta anys més tard per aquest festival. Una zona que també recorda l'època industrial del Baix Empordà i l'extracció d'argila, que ha configurat un paisatge de terreres. A causa de les restriccions de mobilitat, aquest any cap dels artistes internacionals ha pogut participar en el festival. L'Àngels, però, creu que "la gent local també té una valor afegit, ja que es coneixen molt i molt bé el territori". En tot cas, afegeix que "és molt inspirador veure les interpretacions que fan del territori els artistes internacionals, ja que sempre aporten noves mirades".



La trena de l'obra 'Erica' feta de bruc des d'una altra perspectiva. Fotografia de Martí Navarro

Dolors Picazo i Sara Ortiz: 'Erica'

La Dolors Picazo i la Sara Ortiz són les encarregades de donar vida a l'obra *Erica*, feta amb bruc i situada al forn de calç de Can Taverner de Celrà.

La Dolors, després de llicenciar-se en Belles Arts a la Universitat de Barcelona, es dedica al món de la docència i en l'actualitat és mestra de plàstica a l'Escola L'Aulet de Celrà, a més d'impartir diverses classes a la Universitat de Girona. A diferència de la Dolors, la Sara es dedica a la docència però en el món de la secundària i l'institut. Actualment, després d'estar onze anys a l'Institut Sobrequés com a mestra de batxillerat artístic, imparteix les matèries de visual i plàstica a l'Institut de Celrà. Ambdues, tant la Dolors com la Sara, afirmen haver fet diverses creacions artístiques al llarg de la seva carrera, però sovint "el que la vida et permet", com en el cas de la maternitat, és diferent d'allò que voldries fer.

La Dolors i la Sara coincideixen a dir que ser docent, i concretament en el món de l'art, encara que no dugués a terme una pràctica artística personal diària, afavoreix a estar, d'alguna manera, en actiu. "Essent docent, estàs constantment fent recerca i busques maneres de no fer cada any el mateix [...]. Aquest fet, doncs, et fa buscar, investigar, pensar com encarrilar-ho i com enfocar-ho. I, un cop disposes dels resultats, has de decidir com ho mostres a la resta: al passadís?, fent fotografies?, penjant-ho a la paret? D'alguna manera, aquest fet implica una part creativa molt important", afirma la Sara.

El nom de l'obra que ens porten la Dolors i la Sara (*Erica*) prové del nom científic del bruc, de la família de les ericàcies, material amb el qual està feta l'obra. Tant Picazo com Ortiz van veure que el nom científic era de dona i van decidir, sense dubtar-ho, posar-li aquest nom. Les dues artistes i docents animen els espectadors a anar a veure les obres del festival perquè "poden tenir moltes experiències visuals que aniran més enllà dels ulls".

"Emocionalment són visites molt recomanables, n'hi ha que t'aclaparen per la seva dimensió i altres, pel seu sentit", afegeix Picazo.

"Quan vam entrar dins el forn de calç, ens en vam enamorar i vam demanar si ho podíem fer allà. Llavors, mirant amunt, vam saber que volíem que la gent fes això: mirar amunt, perquè hi havia una llum molt màgica i diferent. Essent dins el forn hi havia una connexió des de la terra fins a dalt al cel", afegeix Ortiz. Al mateix temps, apunta que la primera idea que se'ls va ocórrer va ser "penjar un arbre completament desarrelat a dalt, amb la idea que aquestes arrels haurien d'estar dintre de la terra, però les coses es van complicar i vam haver de fer una altra cosa". D'altra banda, la Dolors recalca la definició de l'obra que va fer l'organització del festival, la qual, segons ella, és molt encertada, perquè explica què van fer en aquell antic forn de calç: "Utilitzant el bruc, planta característica del sotabosc de les Gavarres, teixeixen una trena que connecta la terra amb el cel creant un espai íntim on la feminitat i l'arrelament a la Terra en són protagonistes".

El significat d'*Erica*, segons les artistes, no va ser intencionat, sinó més aviat al contrari. "Un dia estava fent una trena a la meua filla i vaig pensar: i per què no una trena?", explica la Dolors, que, a més, afirma: "que l'obra parlés de feminitat no va ser premeditat, sinó que va anar sorgint a poc a poc". Ara bé, el que no poden amagar les artistes és el fet que són dues dones i tenen les seves idees. En aquest mateix sentit, Picazo destaca el fet que al llarg de la història de les creacions artístiques "s'havien creat nius, cercles, espirals, però no hi havia hagut cap trena". A les dues artistes els va semblar fantàstic que fos alguna cosa que es pogués associar al món de la dona, ja que

aquesta "sempre ha estat posicionada en un segon terme". Si ens centrem en la importància de l'art, la Dolors afirma que "l'art ens humanitza [...]. És l'essència de la vida i la part que et permet fer sortir aquesta part més humana. Hi ha una frase que diu que l'art no és vital, però sense ell no podríem viure".

La Sara destaca la importància de l'art pel fet que "durant el confinament es van posar sobre la taula totes les arts plàstiques i musicals que alimentaven l'esperit de les persones tancades a casa". Segons l'artista i docent de l'Institut de Celrà, "l'art és una manera de relacionar-te amb l'entorn d'una manera molt personal i individual. Hi ha una paraula que defineix molt bé l'art, que és desmelena't, desinhibeix-te, deixa anar les normes i el comportament que sempre ens han dit que hem de tenir. Troba la manera que tu creguis, un retrobament amb tu mateix, descobrir una part de tu que costa molt de trobar". Tant la Sara com la Dolors afirmen haver-se sentit d'aquesta manera amb la creació d'*Erica*: "Vam sentir una il·lusió i una satisfacció molt grans quan la vam acabar. Vam dir-nos: ho hem aconseguit! Es tracta d'això, posar-te uns propòsits, deixar-te anar i veure què surt, i, un cop hi arribes, la complaença és enorme."

Pel que fa a la importància de l'art en la natura, la Dolors considera l'espai natural com un eix molt important al qual ha acudit in comptables vegades al llarg de la seva carrera en la docència. Segons ella, els nens i les nenes tenen una "tendència natural" a remenar, explorar i indagar aquests tipus de materials trobats a la natura. De fet, afirma que "donant voltes pel pati de l'escola pots veure intervencions dels infants que no han estat dirigides per cap professional en l'àmbit". La Sara, a diferència de la Dolors, afirma que el vincle amb la natura és una cosa que l'hi ha arribat recentment, tant personalment com en la docència, ja que la seva manera de treballar és més conceptual. En definitiva, l'art a la natura té moltes connotacions positives. "Treballar a l'exterior a l'hora de fer art és imprevisible i la natura et sorprèn, ja que vas trobant materials que no t'havies plantejat.



Interior del forn de calç de Can Taverner de Celrà on la Dolors Picazo i la Sara Ortiz han donat vida a 'Erica'. Fotografia de Martí Navarro

Per la seva banda, Picazo, destaca que el forn de calç, on van dur a terme *Erica*, va ser un espai que, "al final, de tant anar-hi a treballar, ens el vam fer nostre, com si fos el nostre petit trosset de terra". En la mateixa línia, la Dolors apunta que "si fas sempre el que saps fer, difícilment surt una cosa nova; en canvi, si t'embarques en coses que no has fet mai, és quan tens sorpreses. Hi ha de posar el risc".

Tanmateix, "l'art és una feina poc prestigiosa", afirma la Dolors en preguntar-li sobre el valor de l'art en la nostra societat. "L'art no s'acostuma a prendre com una activitat seriosa i profunda, sinó que té moltes connotacions relacionades amb l'entreteniment i l'oci. És poc valorat intel·lectualment, com si aquesta part manual no hagués de ser intel·lectual." Les dues artistes convergeixen en aquest fet i la Sara recalca que l'art "és poc científic des d'un punt de vista d'aprenentatge acadèmic, i malauradament el currículum està molt basat en el domini de les matemàtiques, la ciència i la llengua. Al principi de la meua docència vaig tenir el deure de donar-li el valor que es mereixia, però un cop et creus el que estàs fent, la mirada de la resta i dels docents canvia. No són fórmules matemàtiques, sinó que es tracta d'un acompanyament diferent, com vas traient a poc a poc l'essència d'aquella persona".

Pere Martín

Eduard Baulida: pedrera de Can Taverner

L'Eduard Baulida (1963) és logopeda de professió. Tot i això, té un vessant artístic i afirma que les seves feines creatives són al carrer, a bosc o als camps. És el segon cop que participa en el festival Art & Gavarres; aquesta edició, però, ho fa en solitari i amb un llenguatge artístic nou per a ell: la *performance*.

Quan parla d'aquesta tècnica, l'Eduard recorda el "malaurat Celrà Caminat", un recorregut artístic que es va celebrar durant vint anys a Celrà i on l'Eduard va poder experimentar, a través del propi cos, un llenguatge més proper a la performance que al *land art*. No obstant això, l'acció de l'Eduard a la pedrera de Can Taverner conjuga la tècnica del *land art* amb la de la performance. "M'he saltat alguna norma i he fet servir un suport tecnològic com és la imatge, però, és clar, no podia quedar-me els tres mesos que dura el festival allà a la roca!", explica l'Eduard.

El lloc: la pedrera de Can Taverner. Un espai que, segons l'artista, és un escenari. Una paret de pedra calcària i nummulítica que s'aixeca entre les bardisses del bosc. Antigament era un lloc d'extracció de pedra, que després es cremava al forn de calç, escenari, també, d'aquesta tercera edició del festival internacional Art & Gavarres. Un circuit que antigament extreia recursos naturals del bosc per

«És per això que per apreciar l'obra de l'Eduard cal resseguir un corriol (desembardissat per l'Eduard) que et porta fins a la pedrera. Si aixeques el cap, hi veus una fotografia de l'Eduard, empastifat de fang. Un cos que reposa intranquil dins la mateixa roca en posició fetal.»

A més, afegeix, "en comptes d'interpretar la pedrera com un espai que cal netejar perquè està brut de vegetació o de deixalles dels últims temps, soc jo qui penetro la vegetació i arribo fins a la roca per posar-hi el cos".

a la vida quotidiana i que ara ens fa reflexionar sobre la història de la civilització al nostre entorn més proper.

Aquesta pedrera s'assembla a un amfiteatre. És un espai amb una sonoritat molt concreta, queda amagada dins el bosc i actualment no només recull la intervenció de l'artista, sinó també les restes de petjades humanes. Runa, una ampolla de Ballantine's, una llauna de Coca-Cola, papers a terra i un verd exuberant que s'enfila i amaga aquest clot de muntanya.

I és que el fil conductor d'en guany és l'obra Prop de la Terra, de l'artista bisbalenc Pere Noguera. Això va dur l'Eduard a veure la pedrera com un escenari on poder tant "entrar" com "sortir de dintre de la Terra".



Imatge de l'Eduard Baulida a la pedrera de Can Taverner. Fotografia de Martí Navarro

És per això que per apreciar l'obra de l'Eduard cal resseguir un corriol (desembardissat per l'Eduard) que et porta fins a la pedrera. Si aixeques el cap, hi veus una fotografia de l'Eduard, empastifat de fang. Un cos que reposa intranquil dins la mateixa roca en posició fetal. Més endavant i a més alçada veiem una altra fotografia del mateix artista però que jau, abraçat, sobre la pedra.

Les dues fotos recorden els dos moments inexplicables de la naturalesa humana. Néixer i morir. L'Eduard explica que va aprendre l'ofici de picapedrer a través de l'avi Fonso i afegeix que, en aquest cas, "no va armat, no du la granota de treball, ni porta escarpra, ni martell, ni buixarda per modificar la pedra, sinó que és ell que és esculpit per la mateixa pedra". És, doncs, un element més del paisatge i es reconeix a si mateix com a autor, que escriu amb el seu propi cos sobre la pedra, però obre el debat a la interpretació de

cadascú i assegura que el més important no és el que s'escriu, sinó el que es llegeix.

L'Eduard atura la periodista. "Èlia, m'agradaria afegir-hi una idea." Li dic que endavant i em sorprèn: "El paisatge no és natura, a vegades només és una simplificació. El paisatge només es pot percebre, igual que l'arquitectura, el poble o la cuina." L'Eduard s'explica més, per fer-se entendre, i acaba dient que "el paisatge és el que els humans percebem auditivament, sensorialment, visualment...", i que els animals no hi entenen, de paisatge, sinó que per a ells el bosc és casa seva". Potser és que la part ancestral de l'Eduard li recorda d'on ve. "La meua família Baulida ve de la zona de Santa Pellaia, d'una casa del 1500 que es diu Can Bulida. En 'gavarrenc' el meu cognom és Bulida, i aquest és el meu origen."

Èlia Borràs

Cultural Rizoma: 'Forn d'heura'

Les components de Cultural Rizoma participen com a artistes per primera vegada a Art & Gavarres; com a espectadores ja ho havien fet anteriorment. La cooperativa, que, com el mateix nom indica, treballa en l'àmbit cultural, està formada per tres dones, que han creat aquesta obra a l'antic forn de calç de Can Gich.

Rita Andreu, Mar Serinyà i Olga Taravilla són les integrants actuals i també les creadores de Forn d'heura, l'obra que es troba al forn de calç de Can Gich de Celrà, que també compta amb una peça sonora. És la primera peça que han creat de manera conjunta. "En el nostre àmbit, l'art contemporani,

es treballa molt en l'espai específic. Estem acostumades a aquest tipus de projectes. També es mira 'el fora' si exposes en una sala, no seria una cosa aliena a l'entorn." Sempre teniu en compte el context? "Nosaltres sí, com a artistes i com a gestores culturals, és la intenció."

Podríem dir que el fet d'intervenir i treballar al lloc sense oblidar el context defineix Cultural Rizoma. "És un treball que va molt amb la nostra manera de funcionar, intervenir en un lloc de natura, intervenir en patrimoni i intervenir en un tema de memòria lligada amb el territori on vivim." No només en la peça que es pot contemplar, sinó que "la peça sonora es construeix així, amb aquestes capes: records de les persones, les passejades, l'espai natural on respira...". Així, doncs, es van adaptar al medi, evidentment. El podrien haver obviat, però per la seva manera de fer i de pensar no ha estat així. "A diferència d'altres anys, l'Àngels Artigas va comentar que, en ser artistes locals, hi havia moltes més peces del festival relacionades amb el context."

Quan els van fer la proposta, l'Olga de seguida va pensar en aquest forn, que havia descobert en una passejada. Van estar mirant altres espais i en van triar un altre, ja que es pensaven que aquest "ja estava ocupat". Finalment, sí que ho van poder fer al forn de Can Gich, i hi van començar a treballar. També van tenir clar l'espai en ser una edició dedicada a Pere Noguera.

ENTRE CULTURA I NATURA

"El punt primigeni de l'obra és la relació entre la cultura i la natura, allò que considerem cultural i allò que considerem natural. Aquest binomi que sempre s'entén com a binomi enfrontat, i nosaltres no l'entem així, sinó que ho entenem com una sola cosa." Aquesta idea d'interrelació continua l'han volgut mostrar sobretot amb la idea i la peça sonora, sense obviar-ho en l'obra que trobem al forn de calç. "El mateix forn surt de la natura, de la pedrera que hi ha propera, la mateixa natura (l'heura) s'està 'menjant' el forn... Si et mires a tu mateixa, quina part pots definir de natura i quina de cultura?" I, tornant a les capes del context i l'espai, la seva interrelació és el que vol dir l'obra: "posar-ho tot en una mateixa línia de relació. Que no hi hagi preponderàncies: ni trobar la perfecció en la natura ni buscar-la en allò cultural." Expliquen que no conceben una obra amb un sol significat: "Una cosa són aquelles formes i pensaments que has utilitzat perquè neixi la peça, i una altra és tot allò que tu li puguis donar." Però si haguessin d'explicar què significa l'obra resumidament, ho farien així: "La idea de fons que ens guiava era cultura-natura. I la segona tenia a veure amb el context, les capes de memòria i la relació de la natura i la cultura amb el context."

PROCÉS DE CREACIÓ

La majoria dels materials utilitzats són del mateix espai; de fet, tots, excepte el pigment groc, que és òxid de ferro natural, però no del lloc. Van decidir quins farien servir allà mateix, *in situ*, en veure que els podia servir. "Les branques ens rondaven pel cap, però no va ser fins a la segona intervenció, en passejar entre les altres obres, que pel camí vam trobar les branques que finalment hi vam posar i que generen la sensació de flames." El procés de creació no va presentar cap dificultat rellevant. De fet, durant la concepció de l'obra ho van veure clar bastant ràpid compartint les idees després de dues excursions al lloc. Tot i això, no deixa de ser interessant veure com l'obra i la peça s'han anat transformant durant aquest procés, tenint en compte el que conforma l'entorn i el mateix espai. "La peça a l'espai realment la vam muntar en dos dies. El que més temps ha costat ha estat la gravació sonora. Necessitàvem aquestes capes, no es podia fer sense això. Volíem que fos així, que s'escoltés el lloc, també a la gravació. Va estar molt bé fer-ho abans de muntar la peça, perquè en aquest procés hi encaixa la peça. Va servir perquè la peça anés evolucionant."

Paula Ros

Interior de l'obra 'Forn d'heura'. Fotografia de Martí Navarro



Exterior del forn de calç de Can Gich de Celrà. Fotografia de Martí Navarro



EL RETRAT DE L'ARTISTA 50 ANYS DE TRAJECTÒRIA

Quim Corominas



Quim Corominas. Fotografia de Martí Navarro

L'artista de Sarrià de Ter va impulsar a L'Aulet de Celrà un mètode pioner d'arts plàstiques a les comarques gironines entre els anys setanta i vuitanta, en plena efervescència dels Moviments de Renovació Pedagògica a Catalunya. Corominas va idear grans murals, cercaviles i, amb la creació de disfresses i decorats, va fer possible el teatre a l'escola.

Per Fires de Sant Narcís de Girona es van inaugurar tres exposicions simultànies a la Casa de Cultura, la Fundació Fita i la Fundació Rafael Masó en reconeixement a la trajectòria de Quim Corominas (Sarrià de Ter, 1951): "Corominas 50 anys d'art". Una mostra en què també es desplegava el seu vessant com a col·leccionista i pedagog. Corominas és autodidacte i va marxar de la Girona grisa i negra dels seus anys de joventut, a les acaballes del franquisme, per endinsar-se en el món de l'art més experimental a Londres i, després, amb anades i vingudes a Berlín. Però el pintor autodidacte, i això és del que ens interessa parlar en aquesta revista, va iniciar-se en la seva faceta de docent a l'escola L'Aulet de Celrà, gairebé acabada d'inaugurar, l'any 1976. I Corominas va impulsar un sistema pioner en l'ensenyament de les arts plàstiques a les comarques gironines. Va seguir la seva estela la Montserrat Costa, a l'escola de Sarrià de Ter i a la de Montjuïc, a Girona. "Tant la Montserrat com jo vam ser revolucionaris en el sentit que vam ensenyar plàstica d'una manera molt lliure, els esquemes que es feien a dins l'escola eren molt més clàssics, i allò va ser un revulsiu", explica Corominas.

Però anem a pams, perquè, per poder entendre què va representar el seu pas per L'Aulet, primer cal recordar que feia poc que s'havia mort el dictador Francisco Franco, que era el temps de l'anomenada Transició i que l'escola L'Aulet, obra dels arquitectes



Murals a la façana de la carretera de Juià. Juny de 1979. Procedència: INSPAI. Autor: Joan Comalat.

Joan Tarrús Galter i Joan Bosch Genover, disposava d'una arquitectura molt moderna per poder fer possibles els aires dels Moviments de Renovació Pedagògica que es respiraven a Catalunya. Els arquitectes, que van comptar amb el suport de l'artista Narcís Comadira per a la redacció del projecte, van idear una escola amb un amfiteatre com a centre neuràlgic. El primer director de L'Aulet, el pedagog Antoni Domènech (Girona, 1934), no va dubtar a fer servir l'espai per celebrar-hi assemblees. El teatre va venir amb l'arribada de Corominas a l'escola, el curs 1977-1978.

ELS INICIS DEL TEATRE A L'AULET

Corominas, que no és pas mestre ni va estudiar Belles Arts, va entrar a fer classes per substituir, un parell d'hores a la setmana, el mestre Xavier Besalú, a 5è de primària. "A final de curs vam muntar una exposició dels treballs d'aquestes dues classes a les espalleres del gimnàs i els pares, quan ho van veure, van dir: 'Aquest noi l'hem de fixar!'", rememora. Tal dit, tal fet, i el curs següent, el de 1978-1979, ja feia classes d'expressió plàstica a tots els cursos de primària, des de 1r fins a 8è. I és aquí quan es crea el taller de plàstica, quan es comencen a fer obres de teatre, quan es pinten grans murals a les parets de

l'escola, quan es fan cercaviles per la Festa Major. "La primera obra va ser *Història de Catalunya* amb 8è, a la classe de l'Antoni Domènech. Vam fer un muntatge plàstic súper modern a l'amfiteatre que va fer furor i, a partir d'allà, vam decidir que tots els cursos, un cop al mes, fessin teatre", comenta Corominas, que s'encarregava dels decorats i del vestuari.

Guarda un bon record de *La màgia dels colors*, una història que va adaptar el mestre Jordi Roig a partir d'una obra del director de Cavall Fort, Albert Jané, i que es va representar al primer Festival de la Infància de Montjuïc, a Barcelona: "L'argument era que els colors es reunien per elegir un rei i era una lluita mentre el pintor anava fent. Sovint explico que, amb la meua pintura, també em passa. Jo dirigeixo la pintura, però a vegades sembla que la pintura et vulgui dir: 'No vagis per aquí, que jo vull anar per allà', com si tingués autonomia." Té ben present una altra peça, *La filla del carboner*: "Vam muntar un bosc fet amb arbres de paper, preciós. Teníem l'avantatge que, al teatre, podíem anar al pis de dalt i llançar coses des del pont. A la tardor, podíem fer caure fulles; a l'hivern, tiràvem serpentes i paperets blancs i semblava que nevés. Havíem fet decorats increïbles i no m'estranya que, a partir d'aquí, hagi sortit l'ambient cultural que hi ha a Celrà."



Quim Corominas fent un taller de plàstica a L'Aulet.
Juny de 1979. Procedència: INSPAI. Autor: Joan Comalat.

CERCAVILES PER LA FESTA MAJOR

No feia pas tants anys que el ministre franquista Manuel Fraga havia dit allò de "la calle es mía" quan els mestres de L'Aulet van decidir apropiarse dels carrers fent cercaviles per la Festa Major, a principis de maig. En Quim i en Jordi Roig van inventar-se una mena de llegenda sobre el poble, jugant amb l'origen del nom, de "cel ras": "Vam aprofitar que estaven arreglant l'església i hi havia una bastida per penjar un sol al campanar." I és que la història anava d'una cucafera que amenaçava la gent, fins que el sol, que baixava a la Terra, descendia del campanar i feia que el drac escampés la boira. Durant uns quants anys es va dur a terme aquesta representació i els nens i les nenes anaven

disfressats de sols, llunes, vaixells, cucaferes, dels dos gegants, un pagès i una pagesa, i tot amb l'acompanyament del col·lectiu de teatre gironí del Tripijoc. En aquell moment, vista la requesta de la cercavila, en Quim va proposar a l'alcalde de Celrà, a l'època d'en Bartomeu Bernabeu, de crear tot un bestiari per al poble: "Tota una iconografia de gegants, com els elements de festa que tenen a Girona o a la Patum de Berga, i cada any anar ampliant el bestiari i que, alhora, acabés sent una cercavila tradicional. Al cap de deu anys, s'hauria pogut tenir tot un bestiari fantàstic", detalla. Llàstima, i quina pena per al poble, que l'alcalde Bartomeu declinés l'ofertament.

APRENTATGE CONSTANT

La vestimenta i les andròmines de les cercaviles es fabricaven, com bona part de l'obra de l'artista, amb material reciclat; en aquest cas, amb canyes, cartrons i robes: "Recordo anar a buscar robes a drapaires i magatzems de roba vella, canyes americanes a Can Cors i papers a Can Torres de Flaçà." El mateix amb els decorats del teatre. Un cop els espectacles s'acabaven, tot es destruïa per tornar a ser reciclat: "Ho guardàvem un temps i, després, a fer punyetes! Sempre he tingut clar que, si fas fer un mural als nanos, és maco que sigui vigent mentre els nanos hi són. El que no pots fer és fer un mural, deixar-lo per sempre i que els nanos, al final, diguin: 'I qui ho ha fet això?'. A Celrà, cada setmana penjaven els treballs que fèiem als passadissos i no els deixava allà in *saecula saeculorum* [pels segles dels segles]. En canvi, si ho vas refrescant, té interès, s'ha d'ensenyar que els treballs es fan constantment." Corominas sempre deia als nens que fessin alguna cosa diferent de la que havien fet ahir. Aquesta era, i encara és, una de les seves fixacions com a creador: reinventar-se per no avorir-se, no quedar-se encallat en allò que ja sap fer, emprendre altres vies. Des de fa cinquanta anys que l'artista no ha parat. I Celrà, a mitjan anys vuitanta, també se li va quedar petit. Va deixar la seva feina a l'escola el 1985, també la de Sant Gregori, l'Agustí Gifre, per embrancar-se amb l'Escola Municipal d'Art de Girona, al Centre Cultural de la Mercè, on va ser professor fins que es va jubilar, l'any 2013. Allà va poder culminar un projecte que feia anys que havia perseguit i que, potser, no hauria aconseguit sense el bagatge adquirit a L'Aulet: el de

crear una mena d'Atelier des Enfants [Taller dels Infants] a Girona, com el que havia vist anys enrere al Centre Pompidou de París.

UNA MIRADA ENRERE

L'artista és del parer que l'esperit dels Moviments de Renovació Pedagògica dels primers anys de la democràcia s'ha anat apagant: "Hem avançat? Sí, però ens hem estancat, no hem acabat d'anar endavant. Qüestions com la música o les arts plàstiques a l'escola, en aquests moments, estan menystingudes i, si es fan, a molts llocs són com a extra-escolars. Quan vaig plegar, per sort, ho vaig deixar en mans de la Dolors Picazo, que ha fet i encara fa una plàstica excel·lent." Lamenta que aquest sistema no s'hagi implantat

«Corominas sempre deia als nens que fessin alguna cosa diferent de la que havien fet ahir. Aquesta era, i encara és, una de les seves fixacions com a creador: reinventar-se per no avorir-se, no quedar-se encallat en allò que ja sap fer, emprendre altres vies. Des de fa cinquanta anys que l'artista no ha parat.»

a totes les escoles. "Els artistes ho haurien agraït", assegura, i li hauria agradat que la Generalitat regularitzés i financés la docència d'artistes a les escoles públiques. I és que, segons el pintor, les pràctiques artístiques van més enllà: obren horitzons, fan créixer l'interès per la cultura, l'esperit crític, la solidaritat. El pas dels anys li ha donat perspectiva i li ha permès veure els fruits que va conrear: "En el seu moment, tenia la sensació que havia perdut el temps, no veia els resultats. Fa temps que vaig descobrir que tot el pòsit cultural que ara hi ha a Celrà – festivals, actors, performances d'art d'avantguarda i dansa – deu venir de l'escola."

Mar Camps i Mora



L'artista al seu estudi del Barri Vell de Girona. Fotografia de Martí Navarro

RODAMON RUTA A MALI



Graners típics de teulat cònic

El país dels Dogons

ALLÀ ON EL SOL I LA LLUNA SEGUEIXEN MARCANT EL RITME DEL TEMPS

L'any 2010 en Xevi Jou i l'Imma Pi van decidir fer de tubabu¹ a Mali, un tresor pel seu component ètnic i on es poden trobar ciutats llegendàries com Djenné, coneguda com la *Venècia del Níger*, Ségou, Mopti o Tombouctou. Tanmateix, és també un dels països més pobres i alhora cobejats d'Àfrica. La seva situació geoestratègica en fa un caramel per a les potències estrangeres, i connecta el desert del Sàhara amb l'interior del continent, la qual cosa crea uns fluxos migratoris i comercials molt importants. Tot i que la seva població depèn d'una economia de subsistència basada en l'agricultura i la ramaderia, són especialment importants les seves mines d'or i d'urani –evidentment controlades per empreses internacionals– i el seu comerç de la sal lligat a la mítica ciutat de Tombouctou.

¹ Nom que reben els viatgers blancs.

El país té un passat colonial molt present, ja que el 1880 va quedar sota control francès i va entrar a formar part del que es coneixeria com Sudan Francès fins al 1959, quan va aconseguir independitzar-se'n. La situació actual és força inestable, ja que el territori és un polvorí constant. La zona nord lluita per la seva independència, la qual cosa va portar a un fort enfrontament militar el 2012 entre tuaregs i el govern central, amb seu a Bamako. La situació es va agreujar amb la declaració unilateral d'independència de l'Azawad i la posterior intervenció de França i les forces europees per recuperar el control de les zones mineres. Després d'uns quants anys de relativa calma, el conflicte ha esclatat de nou, però ara a la zona central, entre els pobles dogon, de tradició animista, i fulbe, de religió musulmana. L'enfrontament actual, com explica el polític especialitzat en Àfrica Marc-André Boisvert, es deu sobretot al fet que Mali és un estat fallit, incapaç de mantenir la seva població, tant

pel que fa a la seva seguretat com a les oportunitats de desenvolupament. Això ha fet que molts ciutadans només trobin seguretat en la seva ètnia o comunitat, la qual cosa provoca un cicle de violència, assassinats i atacs als pobles d'altres ètnies per grups paramilitars i també provoca un èxode de gent cap a la capital, Bamako. Per enrrair més l'ambient, a l'agost passat hi va haver un cop d'estat dels militars que va aïllar Mali de la resta del món.

Així doncs, en aquest ambient tan convuls i volàtil, en Xevi i l'Imma van aconseguir resseguir el país dogon durant un breu període de calma. Es tracta d'un poble que s'estableix entorn de la falla de Bandiagara –en alguns punts arriba als 300 metres d'alçada–, un accident geològic que marca el límit entre la sabana del sud de Mali i les primeres traces del desert. Estem parlant d'un espai relativament petit, d'uns 200 km, que transcorre de sud-oest a nord-est resseguint el riu Níger i l'orografia escarpada de la zona. Els pobles que l'habiten basen la seva vida en les formes ancestrals de comunicació amb el món i en unes tradicions fortament arrelades a una cosmogonia pròpia transmesa oralment, ja que aquesta cultura no coneix l'escriptura. Lingüísticament tenen dotze llengües diferenciades i cinquanta blocs dialectals.

Sembla que el poble dogon va arribar a la cinglera al voltant del segle XIV, després de patir l'assetjament i la pressió dels pobles musulmans del nord davant la seva negativa a canviar de religió. Així doncs,

Caminant per la Falla de Bandiagara enmig de camps de mill



«La falla de Bandiagara defineix un espai i tota la gent que hi viu. Marca el caràcter, l'economia i la cosmovisió de tot un poble ancestral.»

s'estableixen a la zona que ja era habitada pel poble tellem, "els homes vermells" (pigmeus) que vivien en coves fetes a l'escarpada falla. Com que aquest antic poble es movia amb les lianes i cordes que penjaven de les roques, algunes llegendes diuen que eren "homes voladors". D'aquests antics habitants, només en queden les coves mig derruïdes, que són

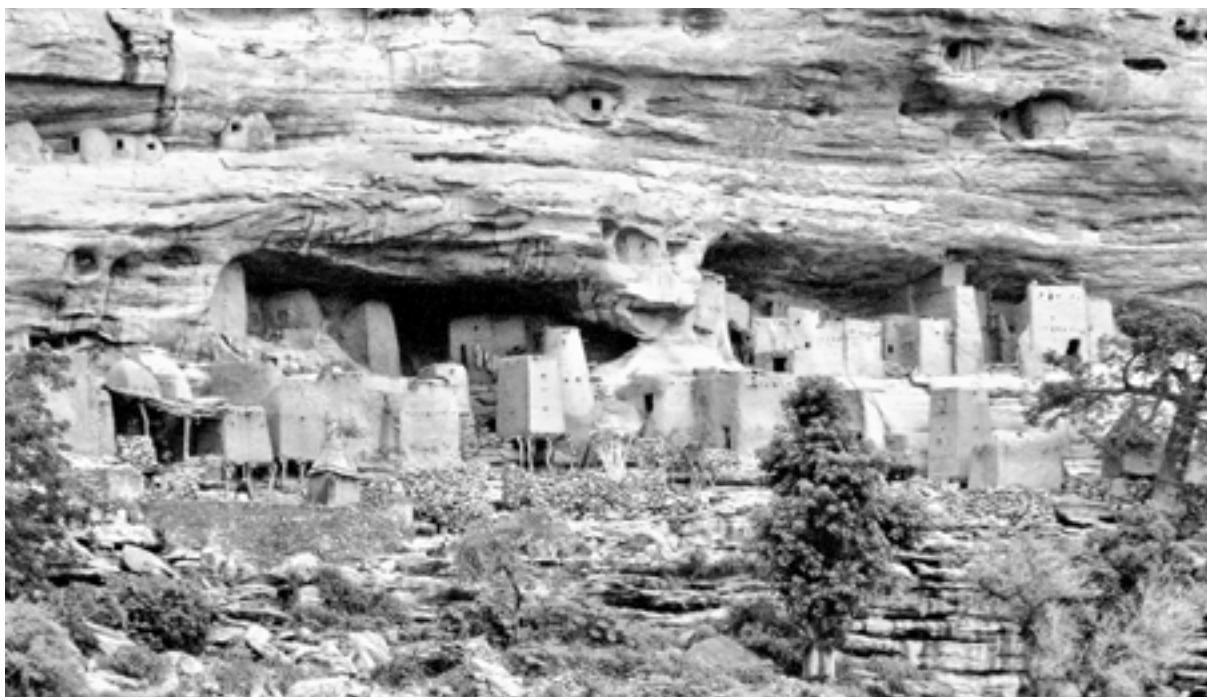
reaprofitades per enterrar-hi el morts, i les més assequibles, perquè hi visquin els xamans, és a dir, els líders espirituals dels poblats, ja que el poble dogon s'ha establert a les falles de la falla.

RIQUESA ESPIRITUAL

L'aïllament dels habitants de la zona és una de les seves principals característiques, i sembla que fins entrat el segle XX van restar en l'anonimat per al món occidental. No va ser fins que l'antropòleg francès Marcel Griaule es va establir a Sangha per estudiar la seva forma de vida i la seva especial cosmovisió que aquest grup humà va entrar a formar part de l'imaginari col·lectiu europeu, sobretot per la seva peculiar forma d'entendre l'univers. L'estudiós francès va aconseguir penetrar en aquesta hermètica cultura el 1946 gràcies a les converses que va mantenir amb un vell caçador cec anomenat Ogotemmèli. Ell mateix li va explicar les claus per comprendre la riquesa espiritual dels dogons, que va quedar plasmada en el llibre *Dieu d'eau. Entretiens avec Ogotemmèli*,² un clàssic imprescindible de l'etnografia africana. Dins el llibre hi trobem moltes curiositats, però cal remarcar que els mites dogons expliquen que els humans d'aquesta part d'Àfrica eren, en el passat, meitat persones i meitat peixos, i que van arribar a la Terra a través d'una nau procedent de Sírius. Aquestes dades serien anecdòtiques si no fos perquè els dogons asseguren, des de temps immemorials, que Sírius és una estrella triple (a simple vista és una sola estrella), la qual cosa els astrònoms occidentals no van poder certificar fins al 1972.

Sigui com sigui, les seves creences animistes es fonamenten en l'"ou del món", situat a Sírius i dins el

² GRIAULE, Marcel. *Dios de agua*. Barcelona: Alta Fulla, 1987 (4a ed., 2009).



Graners al peu mateix de la falla

qual es trobava la llavor primigènia que va esclatar i va produir tot l'univers. La creació es va formar a través d'una emanació de parelles, i juntament amb Sírius i la seva constel·lació –Sigu Tolo– també va aparèixer el Sol. És per això que tot l'art dogon està pensat i format a través de dobles parelles: el bé i el mal, el blanc i el negre, el dia i la nit, el Sol i la Lluna, la vida i la mort, el caos i l'ordre. La celebració litúrgica més important que tenen és el Sigui, una festa que celebra la renovació del món associada a l'estrella Sírius B, que és commemorada cada seixanta anys i que té una durada molt extensa.

UN MÓN A PART

Dins aquest imaginari cultural excepcional, la nostra parella aventurera es va endinsar cingle-ra endins tot fent ruta caminant, ja que no hi ha cap altra manera de visitar la zona. El país dogon és una meravella, i ja des del primer moment se'ls va revelar com un món perdut, un lloc a part. Gràcies a la dificultat en la comunicació, l'afluència de turisme és

molt limitada i sempre s'ha de fer amb un acompanyant local, perquè per poder entrar i fer nit a cada poblat cal l'aprovació del cap de la tribu i una presentació formal de respectes mutus. La porta d'entrada al país dogon és Mopti, que és a la llera del riu Níger, i els poblats es van articulant a través de l'enorme falla de Bandiagara fins arribar a Hombori, un paradís per als amants de l'escalada.

*«El país dogón es
como un gigantesco
jardín budista donde
todo tiene sentido,
aunque diferentes
sentidos a la vez. Una
geología excepcional
con intervenciones
mínimas y justas.
Combinación de
accidentes y de
intervenciones. Todos
los caminos dogones
son iniciáticos.
Gente que camina»,
va escriure
Miquel Barceló.*

Aquest coneixement en profunditat de la zona els va permetre endinsar-se en la cultura autòctona i descobrir algunes de les seves tradicions més peculiars. Per exemple, el líder espiritual de la comunitat, l'hogon, viu aïllat de la resta de la població, normalment a la mateixa cinglera, a les coves fetes pels pigmeus. Allà es relaciona amb les divinitats i té cura del poble espiritualment. És considerat un ésser sagrat i no se'l pot tocar. Amb ell viuen unes noies verges que en tenen cura durant el dia, i la seva esposa, que viu al poblat, només va amb ell durant les nits. Tal com hem dit, els dogons són eminentment agricultors, i tenen grans graners de fang per guardar

el gra dins el poble. Com a fet interessant, els homes i les dones tenen espais d'emmagatzematge diferenciats, i els homes tenen totalment prohibit tocar els de les dones. És important remarcar que l'actual conflicte de la zona entre fulbes, el poble nòmada i ramader més nombrós del món, i dogons, sedentaris i agricultors, ens recorda els conflictes dels humans primigenis, plasmats a la Bíblia en el mite de Caïn i Abel.

LLOCS DE TROBADA

Com a espai totalment característic de cada poblat tenen la *toguna*, és a dir, la Casa de les Paraulles, un espai de trobada i discussió que es regeix per tota la seva cosmogonia i té unes mides i formes establertes, de les quals val la pena destacar que només fa 1 metre i 20 centímetres d'alçada. Això és perquè, en ser un espai totalment masculí, és un lloc on moltes vegades es fan negocis i es discuteixen preus i reparticions de terres. Aquestes negociacions no sempre arriben a bon port i, com que és un espai tan baixet, els homes no poden aixecar-se i això els dificulta molt les possibles baralles, ja que agredir-se ajupits és una mica difícil i ridícul. Cal remarcar també que la direcció d'entrada és sempre cap a l'esquerra, com les agulles del rellotge, ja que si es fes a la inversa es trencaria la pau dels esperits del poble.

Com a espai eminentment femení tenim la Casa de la Menstruació i, com el seu nom indica, és l'indret on les dones que tenen la regla han d'anar a passar aquest període "d'impuresa". Aquesta casa està ubicada als afores dels poblats i normalment és de planta circular. Continuant amb l'organització femenina, és important remarcar que són un poble que accepta la poligàmia, tot i que no és habitual trobar homes casats amb més d'una dona. I també és interessant veure com el divorci és acceptat, encara que perquè es pugui fer efectiu la parella no ha de tenir cap fill en comú i la decisió ha de ser aprovada pel Consell del poble. És, per tant, una decisió col·lectiva i no només individual.

Una característica molt curiosa, tot i que no única de l'ètnia dogon, és el ritual de la salutació. Quan es troben, tenen un reguitzell de preguntes que sempre són les mateixes: com està la família, la collita, la salut, els projectes...? I la resposta sempre

és sewa.³ Un cop un ha acabat, és el torn de l'altre de seguir el mateix ritual. És per això que els dogons també se'ls coneix com "la gent sewa". Ja per acabar, la societat dogon té una estructura organitzada en castes, i la classe menestral i artesana viu als afores del poblat, on sobretot són visibles els ferrers i els treballadors del cuir. La seva vida és molt ascètica i pobra i, tot i que són personatges importants pel seu treball tan necessari, tenen un sistema endogàmic de casaments lligat a rituals propis.

Com a colofó final, val la pena remarcar que l'artista mallorquí Miquel Barceló ha inspirat la seva obra en el poble dogon. Els seus tons ocres, el seu treball del fang i fins i tot la cosmogonia que dona a les seves creacions traspuen Àfrica en la seva essència. Ell mateix explica, en el seu llibre *Quaderns d'Àfrica*,⁴ que molt sovint se sent impulsat a viatjar fins al país dogon per trobar-se a si mateix, trobar la inspiració lluny de la còmoda Europa i relativitzar els elogis que rep. En definitiva, per tornar als orígens, al lloc originari de tots nosaltres: Àfrica.

Pitu Pujol

³ 'Tot bé'

⁴ BARCELÓ, Miquel. *Quaderns d'Àfrica*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, Cercle de Lectors, 2004.

Toguna



Caramelles a Flaçà

Entre els anys quaranta i cinquanta del segle passat, un grup d'homes de Flaçà cantava caramelles, cançons de caire religiós i festiu en al·lusió a les persones de la casa per tal d'aconseguir un obsequi en forma de menjar o diners.



Grup de cantaires de caramelles del poble vestits amb barretina i espadenyes l'any 1952.
Procedència: Associació Fotogràfica de Flaçà

Durant les festes de Pasqua, a molts municipis de Catalunya, colles de joves recorrien els carrers del poble i cantaven cançons de caire religiós i festiu en al·lusió a les persones de la casa per tal d'aconseguir un obsequi en forma de menjar o diners, com a recompensa de la cantada. Les cantades tenien lloc el dissabte de Glòria, per celebrar la resurrecció de Jesús i el final de la quaresma. Es té constància que se celebraven des del segle XVI, i les més antigues que es coneixen són els goigs de caràcter religiós dedicats a la mare de Déu del Roser. No obstant això, no va ser fins al segle XIX que es van començar a crear

colles que van adoptar aquestes cançons. En alguns pobles les cantades anaven acompanyades de ballades i trabucaires. Principalment se celebraven a les comarques d'interior, com el Solsonès, el Bages, el Garraf, l'Anoia i el Ripollès, i també al litoral, com a l'Empordà, el Maresme o les Terres de l'Ebre.

A Flaçà hi va haver caramelles entre els anys quaranta i els cinquanta del segle passat. Durant la quaresma, els grups de joves de diverses generacions aprofitaven per quedar i assajar les caramelles que més tard cantarien per les masies i els carrers del poble.

Malauradament, és una tradició que s'ha anat perdent i, en ser oral, no n'ha quedat cap document, només els records de la gent que ho havia viscut i ho ha explicat. És el cas del flaçanenc Ramon Llaussàs, que recorda haver vist de petit aquestes cantades pels carrers del poble. A Flaçà es van iniciar als anys vint del segle XX i alguns dels cantadors –perquè només eren homes– que hi participaven eren en Genís, en Narcís, en Salví, en Pere Madrenys, l'avi Buixó o en Narcís Ferrer (conegut com l'Avi Granota), qui en va ser el director durant uns quants anys. Durant la Guerra Civil Espanyola hi va haver una aturada, però al voltant del 1945 es van reiniciar i hi va haver noves incorporacions de cantadors, com en Pere Sagués, que venia de Barcelona i hi va aportar noves cançons.

El recorregut es va anar modificant amb el pas del temps, tot i que habitualment començaven a la casa senyorial de Can Vinyals, on els convidaven a brunyols i moscatell, continuaven per altres masies i arriben fins a Sant Llorenç i el bosc en direcció a Farreras. Passaven pel carrer del Comerç i pels habitatges de prop de l'estació fins arribar al voltant de l'església. Quan es va construir la colònia de Flaçà també era un dels punts per on passaven a cantar. El que no canviava era el ritual: després de cantar, si no els obrien la porta, treien una canya i un cistell que feien arribar a les finestres per aconseguir menjar (ous, llonganissa...) o diners.

L'endemà miraven tot el que havien recollit i si calia vendre ous o altres ingredients durant la setmana següent per acabar la celebració amb un àpat a l'aire lliure. Els indrets escollits per fer aquest àpat també van anar canviant: s'havia fet a la font de Sant Fermí, per aprofitar l'aigua fresca i el peix acabat de pescar del Ter, o a prop del pas dels carros, l'actual passallís, conegut com el Pi gros.

Els assaigs es feien durant la quaresma a Ca l'Angeleta, la casa d'en Martí i en Josep Pagès, component del grup, i també es van celebrar a Can Pagès, l'antic cinema. La quaresma, entre carnaval i Pasqua, era una època de l'any en la qual no hi havia cap celebració ni activitat d'oci, per això els joves aprofitaven per trobar-se i cantar, sempre amb la

«Malauradament, és una tradició que s'ha anat perdent i, en ser oral, no n'ha quedat cap document, només els records de la gent que ho havia viscut i ho ha explicat.»

companyia d'un bon porró de vi.

Les cançons que cantaven no han quedat recollides, però sí que es té constància que n'hi havia de diverses temàtiques, com les de Sant Josep, les dedicades a les noies, o a les sogres i a les joves. Les cançons no només eren religioses, sinó que els cantaires aprofitaven l'ocasió per conquistar alguna noia.

La gent de Flaçà recorda amb molt d'enyor escoltar aquelles cantades i veure com en gaudien els que hi participaven. Recorda que les últimes que ha sentit han estat interpretades per la coral de Parlavà i avui encara es mantenen al municipi de Bellver de Cerdanya, amb la diferència que els cantaires estan acompanyats per instruments tradicionals com l'acordió. Tradicionalment, les colles sortien sempre el dissabte de Glòria, però avui als indrets on es conserven també surten el diumenge i el dilluns de Pasqua.

Anna Presas i Ramon Llaussàs



A dalt, d'esquerra a dreta: Juanito Planas, en Serra de Sobrànigues i en Pere Esteve. A baix: en Martí Pagès, en Narcís Ferrer i en Francesc Xavier Tura.
Procedència: Associació Fotogràfica de Flaçà

La ràdio arriba a Mollet

Recordo que poc abans del Nadal del 1997, pels volts d'octubre-novembre, ens vam trobar amb en Joan Julià per buscar algun mitjà que informés els veïns de Mollet dels esdeveniments del poble i altres temes d'interès.

La idea va venir dels altaveus que hi havia instal·lats a la teulada de l'església i que s'utilitzaven per posar música el dia d'anar a esperar els Reis Mags d'Orient i per la Festa Major, quan al matí es posaven sardanes per alegrar el dia. Ens va semblar que la proposta més adient era muntar una emissora de ràdio, atès que aleshores estava de moda: diversos municipis propers ja la tenien instal·lada i emetien en FM. No va ser fins a l'any següent, el 1998, que vam decidir comprar una emissora. En Joan em va dir que ja tenia autorització de l'Ajuntament i que comencés a buscar una botiga on comprar-la. El 27 de febrer de 1998, en Joan i jo vam agafar el tren per anar a una botiga de Barcelona especialitzada en telecomunicacions que jo coneixia. Durant el trajecte, en Joan em va explicar una anècdota molt curiosa. Em va dir que el seu pare i ell anaven a caçar serps vives per vendre-les a un apotecari de Girona que es dedicava a fer ungüent per a cures, i hi anaven en tren. Normalment posaven les serps en caixes especials, però un dia tenien les caixes ocupades i les van posar en una saca, això sí, ben lligades. Durant el viatge, una senyora va veure que la saca es movia d'una manera estranya i els va preguntar què hi portaven. En Joan li va contestar: "serps vives". En un tres i no res, al vagó on viatjaven no hi va quedar ningú més que ells.

En arribar a Barcelona, vam anar a Onda Radio i, després de donar-nos a conèixer, vam comprar l'emissora. No en recordo exactament el nom, però diria que era una President de 25W de potència i que es va ajustar a la freqüència de 100.2 FM. L'emissora va arribar bastant tard perquè no en tenien estoc. A principis de juny vaig fer la instal·lació de l'antena emissora. Per comprovar la potència de sortida de Ràdio Sant Joan de Mollet, recordo que sintonitzava la ràdio del cotxe, anava fins a Bordils i tornava per baix, pel pla de Mollet. A Bordils, el senyal

arribava bastant bé, però a Risseu (barri de Bordils) començava a perdre senyal, fins arribar al terme de Mollet, on el senyal tornava a ser acceptable.

Amb aquesta freqüència no es va emetre gaire, ja que es perdia molt el senyal, tot i que s'havia canviat l'antena i la seva situació. El que es buscava era millorar la qualitat del senyal i arribar a tot el municipi i als municipis limítrofs amb un mínim de garantia. Es va decidir canviar d'emissora i de freqüència: 92.3 FM. Una empresa externa va fer aquest muntatge i la instal·lació nova de l'emissora va costar 18.545 pessetes. La freqüència es va haver de tornar a canviar, perquè interferia en el trànsit aeri dels avions (banda aeronàutica). Crec que la freqüència definitiva va ser 91.9 FM.

Les emissions, que les feien els mateixos veïns del poble, amb en Joan Julià i en Narcís Oliver, el secretari de l'Ajuntament, al capdavant, van acabar essent un èxit. Voldria destacar que hi participava una persona molt apreciada al poble, en Joan Ros. Setmanalment, llegia poemes que ell mateix escrivia. Realment m'agradava molt escoltar-los.

Miquel Parramon

El tinent d'alcalde, Joan Julià, el dia de la inauguració



Una ràdio jove i musical

Una colla d'adolescents de Sant Joan de Mollet i Flaçà van trobar en la ràdio un espai ideal per accelerar el ritme dels caps de setmana. Joan Julià, els va confiar la radiodifusió de la música més jove.

En una primera etapa, la Marta Feliu, en Marc Parramon i l'Imma Pibernat, amb la col·laboració esporàdica de l'Eva Parramon, van pilotar un programa musical de dues hores de durada que s'emetia els divendres a la tarda. "No recordo exactament quant temps hi vam estar", afirma la Marta. "Jo devia fer primer de carrera. Posàvem sobretot rock català i altres hits del moment: Blur, Oasis..." A diferència de Joan Julià, que preparava guions exhaustius escrits a màquina, "nosaltres no seguíem cap text, ens limitàvem a improvisar una petita introducció als temes". La Marta assegura que "ens ho passàvem teta, però teníem la sensació que no ens escoltava ningú. Hi havia un telèfon fix perquè els oients poguessin demanar cançons, però no recordo que ens truquessin mai".

Amb vint anys de distància, aquella experiència pren contorns vius i amables. "En Joan ens donava molta llibertat. Ens deixava la clau del local i nosaltres obríem i tancàvem", diu la Marta. "Per a nosaltres la ràdio era una joguina. A mi em cridava molt l'atenció. Fins i tot havia pensat de fer algun curs de locució, però finalment ho vaig descartar", afegeix. I recorda que Joan Julià n'estava orgullós, d'aquell equipament municipal. "La ràdio se sentia fins a Sobrànigues i Sant Jordi Desvalls. Alguna vegada en Joan ens va portar en cotxe fins allà, amb la ràdio engegada, per comprovar-ho."

Pocs anys després, un altre grup d'adolescents de Mollet i Flaçà, en Lluís Coll, en Marc Canals i en Miquel Rabasseda (i, ocasionalment, en David López), va ocupar el local de Ràdio Mollet els dissabtes a la tarda, també durant un parell d'hores. "Era pels volts de l'any 2000 i teníem entre 15 i 17 anys", diu en Lluís, músic professional de cobla, que a casa sempre escoltava, en un ritual compartit amb tota la família, el programa matinal de sardanes dels diumenges. "Devia anar lligat amb la missa, que la feien en directe." En Lluís, en Marc i en Miquel tampoc no feien servir guions i també



Els col·laboradors i locutors joves de la ràdio. Drets: Eva Parramon i Joan Julià. Asseguts: Marta Feliu, Imma Pibernat i Marc Parramon

confiaven en la improvisació a l'hora de presentar els temes. "Portàvem alguns CD de casa i també posàvem els que arribaven a la ràdio. Sobretot eren de rock català, el que més s'escoltava aleshores, però miràvem que la música fos variada: catalana, ska, grups anglesos... Segons en Lluís, "el que fèiem no tenia gaire incidència. A l'institut no en parlàvem gairebé mai".

En Marc Canals, en canvi, recorda que "alguns alumnes de l'Institut de Celrà feien un programa a la ràdio del poble, també musical. De vegades, a l'institut, comentàvem el que fèiem els uns i els altres".

"Després que en Joan li proposés de col·laborar a la ràdio, en Lluís ens va oferir de fer el programa amb ell", diu en Marc. "Hi anàvem els dissabtes a la tarda. Crec que era de quatre a sis, i ens hi vam estar més d'un any. Fèiem 4t d'ESO o 1r i 2n de Batxillerat.

Quan vam tenir cotxe ja vam deixar-ho córrer. Ens podíem moure amb més llibertat i anar a la ràdio ja ens feia més mandra.”

“No sempre hi érem tots quatre, ens ho anàvem combinant”, afegeix. “Cadascú tenia la seva estona i posava la música que més li agradava. En portàvem de casa i també arribaven CD de mostra de grups catalans. Solia començar en David amb música electrònica. Jo també posava música electrònica, però la combinava amb pop i rock. En Lluís i en Miquel eren més de rock català i dels grups del país: Obrint Pas, Sangtraït... També recordo Extremoduro.” A banda del programa fix, “vam fer tres o quatre programes especials, un divendres o un dissabte al vespre, sense cap motiu especial. Aleshores només posàvem música *disco*, sempre pensant en adolescents i joves com nosaltres”.

Igual que la Marta, en Marc assegura que “no teníem gaire audiència. Només un o dos cops van trucar-nos per demanar alguna cançó. La ràdio era l'excusa per trobar-nos i passar la tarda. Cap de nosaltres no es volia pas dedicar a això. Els diumenges, al programa de sardanes, sí que trucava més gent”.

“A en Joan li agradava ser-hi i veure com ho fèiem, però ens donava molta llibertat”, afirma en Marc. També els acompanyava sovint en Narcís Oliver, secretari de

l'Ajuntament i col·laborador de la ràdio. En Marc guarda un molt bon record d'aquella experiència. “L'equip de ràdio era bo. Teníem una bona taula de mesclat.” En Miquel Rabasseda afegeix que “ens vam gravar damunt d'alguns dels cassets numerats dels programes que arribaven del bisbat i que en Joan emetia”.

Ràdio Mollet era una emissora eminentment musical. “En Joan també posava un fil musical algunes hores cada setmana. Tenia un aparell que permetia ficar-hi sis o set CD i les cançons sonaven aleatòriament, sense que hi hagués d'haver ningú al local. Era música molt variada. La ràdio feia molta companyia a les cases, sobretot a la gent gran.”

En Miquel Rabasseda afirma que “els diumenges al matí la ràdio era per a en Joan, per al programa de sardanes i la retransmissió de la missa. Després posava el fil musical”. I continua: “Els dissabtes a la tarda nosaltres anàvem fent. Mentre un posava les seves cançons, els altres esperàvem el nostre torn. En Joan sovint hi era, i d'alguna manera controlava el que fèiem. Ens deia ‘una mica més tranquil’, ‘no us esvereu’... A nosaltres ens hauria agradat seguir el ritme del programa de ràdio de Celrà, que era molt *canyero*, però ens havíem d'adaptar a la gent de Mollet i Flaçà que ens escoltava, als seus gustos.”

David Guixeras Olivet

En Lluís Coll dins de les instal·lacions de la ràdio de Sant Joan de Mollet el mes de novembre de 2020. Fotografia de Martí Navarro



Els programes de l'emissora

Vet aquí que, en un lloc de conte de fades, uns cavallers i unes princeses se n'empescaren una de ben grossa. I vet aquí que, dels creadors de la inversemblant producció d'una pel·lícula, avui us presentem la creació d'una emissora de ràdio...

Al programa de la Festa Major de Sant Joan de Mollet del 1999 ens trobem amb la programació de Ràdio Sant Joan de Mollet. Al 92.3 del dial de la freqüència modulada, es podia sintonitzar els dissabtes entre les 16 i les 18 hores i els diumenges entre les 8:30 i les 12 hores. A la plaça de l'Església, al número 10, al primer pis de l'antic Ajuntament del poble, uns quants aparells, disposats sobre una taula d'oficina i un escriptori, servien de base per escampar, fins arribar als territoris dels municipis confrontants, principalment música, però també algun altre contingut que anirem descobrint.

L'any 1997, el 8 de desembre, sortien a l'aire les primeres paraules des de l'emissora. El missatge fou aquest: “En nom de tot el consistori, en data d'avui, 8 de desembre de 1997, queda inaugurada la nova emissora municipal de Ràdio Sant Joan de Mollet. El primer disc que escoltarem a la inauguració [és] l'himne de Catalunya.” És clar que el consistori va ser un còmplice imprescindible, tant per la cessió del local com pel finançament. En un fax que hem trobat entre la diversa documentació, amb data de 2 d'abril de 1998, remitent Telecom Audio i Video, del carrer de Josep Irla de Salt, i dirigit a l'Ajuntament, hi ha un pressupost de material per a la ràdio: un modulador sintetitzat directe des del frontal, un codificador estereo, un dipol (antena per rebre i emetre radiofreqüències) vertical, un cable de transmissió, dos connectors mascles, etc.



En Joan Julià fent de locutor de la ràdio

AMB LA COMPLICITAT DEL BISBAT

Un altre còmplice va ser el bisbat de Girona, particip de les emissions, com veurem. El Departament de Ràdio del bisbat de Girona, que depenia de la Delegació de Mitjans, va aportar continguts setmanals en alguns programes. Així, la participació del bisbat s'estenia directament a una “trinitat” de programes (*Església Viva*, *El Cafè Internacional* i *La Cova del Country*), i també indirectament amb la difusió de la missa dominical des del mateix poble.

El programa de capçalera promocionat pel bisbat era, però, *Església Viva*. Era un programa setmanal, de 30 minuts de durada, amb reportatges i entrevistes d'actualitat cristiana, social i humana [sic]. Aquest programa va rebre el 1993 el Premio Bravo de ràdio, atorgat per la Conferència Episcopal Espanyola, i tenia aquestes quatre seccions fixes: “La paraula del bisbe”, “Costumari cristià”, “Dels joves per als joves” i “Significat de l'Evangelí”. Durant la quaresma es



Porta d'entrada a la ràdio, on encara es conserven les lletres de "Ràdio Mollet FM". Fotografia de Martí Navarro

recitaven poesies relacionades amb el temps litúrgic, a la primavera s'hi incloïa "Els nostres santuaris" i a l'estiu, "A la ribera del Jordà". Aquest programa l'emetien aleshores 24 emissores diferents de les comarques gironines, tant cadenes d'ampli abast, com la COPE (COPE Figueres, COPE Costa Brava, Onda Rambla Girona), com múltiples emissores locals d'arreu de les comarques gironines.

La Cova del Country es difonia a nou emissores. Era també un espai de 30 minuts presentat per Rafel Corbí, amb la col·laboració de l'Associació Europea de Música Country, que s'entretenia amb música de country cristià, gospel blanc i country en general. *El Cafè Internacional*, també de 30 minuts, recollia el que es denominava aleshores *música melòdica i lleugera*, combinada amb frases i missatges humans i paraules de reflexió.

I com es feia per emetre aquests programes? Doncs, setmanalment, el Departament de Ràdio del bisbat feia arribar a Ràdio Sant Joan de Mollet una gravació. El sobre, via correus, a ports pagats, anava adreçat a "Queviures G[er]mans Vilert-Ràdio Sant Joan". El remitent era el Departament de Rà-

dio del bisbat de Girona i contenia un CD amb els programes que tocava emetre. El voluntaris de Ràdio Mollet posaven en marxa el CD (abans casset) i feien radiar el missatge gravat.

PROGRAMES PROPIS

Dels programes de què hem trobat documentació, destaquen *La Història que ens Envolta*, *Música i Notícies* i *Una Mica de Tot*.

De *La Història que ens Envolta*, n'hem trobat uns 25 guions. Arrabassant temps al seu temps, els voluntaris de Ràdio Mollet treballaven perquè cada dissabte o diumenge tot sortís a l'aire perfectament. Cada guió és un dia de retransmissió, i cada guió té un parell de pàgines mecanografiades, amb una estructura que es compon de: 1) Presentació, 2) Nus i 3) Desenllaç. A la presentació es dona el bon dia i es fa un petit comentari del dia (el temps, el Sant, una anècdota referida a una efemèride...); al nus es presenten breument (dues línies) les cançons i el desenllaç és el comiat fins la setmana vinent a la mateixa hora, amb els millors

desitjos. Els tres locutors (Elena Franquesa, Joan Julià i Narcís Oliver) s'alternen en els comentaris i van repartint joc els uns als altres. Les cançons són presentades amb un petit comentari, però a vegades no tenen lligam l'una amb l'altra: Nat King Cole, Antonio Machín i José Guardiola, seguits d'Adriano Celentano i Nicola di Bari, després Billie Holiday o Neil Diamond i, per acabar, "La vie en rose" a mans de l'Orquestra Franck Pourcel. Les cançons programades per episodi radiofònic eren unes dotze o tretze, mai més. A vegades la música s'emetia per blocs. Un bloc de música europea dels cinquanta anava seguit d'un bloc de música espanyola i finalitzaven amb un bloc d'americana des de l'estil Sinatra més Glenn Miller.

Però també en altres casos, sense que representin una excepció, hi ha programes monogràfics. Per exemple, hi ha un parell de programes en els quals les cançons tenen totes títol de nom de dona: "Valentina" (Maurice Chevalier), "Adelita" (Nat King Cole), "Rosa" (Jacques Brel), "Ramona" (Gloria Lasso), "Manuela" (Claudio Vila), "Donna" (Cliff Richard), "Oh Carol" (Dúo Dinámico), etc. Altres programes temàtics van estar dedicats als volcans, a la pluja, a la joventut –amb música d'ABBA ("Chiquitita"), Los Diablos ("16 años") i Concha Velasco ("La chica Ye-Ye")–, a les cartes –amb Los Sírex ("Tus cartas"), Luis Aguilé ("Cartas de amor") i Laura Pausini ("Carta")–, als reis, al temps, als trets o defectes personals i al pessebre vivent de Sant Martí Vell.

La cadència, de tant en tant, era trencada per dos tipus de continguts: o bé una entrevista d'aproximadament quinze minuts o bé la lectura d'una història breu, com la fantàstica història del senyor Pere (o el dret de cuixa a Sant Martí Vell) o la increïble història d'en Vicenç Montaña i Gotarra, que vivia a sota del tercer ull del pont del tren de la riera de Sant Martí Vell. Pel que fa a les entrevistes, hem trobat una relació de 23 entrevistes a veïns de Mollet i 24 a persones foranes, de pobles als quals, amb tota seguretat, arribava el senyal de Ràdio Mollet (Bordils, Flaçà, Madremanya, Sant Jordi Desvalls, Sant Martí Vell i la Pera).

Entre els papers, hi ha diversos guions de les entrevistes: a la Dolores Dengra Pérez, de 79 anys i vídua, natural de Huéscar (Granada); a Miquel Marquès Vila, alcalde de Madremanya, amb 32 preguntes que s'endinsen en la vida de la seva vila; al també alcalde, però de Sant Joan de Mollet, Ramon Vidal

i Mercader, feta pels volts de Nadal i que consta de 16 preguntes, entrevista que comença amb el tíó i els torrons, segueix amb la inversió que s'estava duent a terme al pavelló municipal i acaba amb una perspectiva de com ha de ser el poble en el futur. Una entrevista molt especial és la que es va fer a en Joan Julià Pons, per dos motius: el primer és que era, a la vegada, locutor de la ràdio, i el segon és que va ser el protagonista de la pel·lícula *L'home de les dues cares*, esmentada anteriorment en aquesta revista i que va ser un esdeveniment de primer ordre al poble. L'entrevista gira al voltant de la pel·lícula, tant sobre com es va fer com sobre els gustos cinèfils d'en Joan Julià o les repercussions personals d'haver-la protagonitzat.

Hi ha dos casos en els quals l'entrevistat ve de més lluny: dues persones de referència de la difusió en català d'aleshores: la Mari Pau Huguet i l'Alfred Rodríguez Picó. A banda, s'ha de destacar una entrevista del tot excepcional per la magnitud de la persona que s'entrevistava. En un moment que no podem precisar, es va fer una entrevista, de 39 preguntes, a qui va ser president de la Generalitat de Catalunya, Pasqual Maragall i Mira, una fita segurament per sobre de les esperances i els desitjos dels voluntaris que feien Ràdio Mollet.

MÚSICA I NOTÍCIES

El segon programa del qual hem trobat més informació és l'anomenat *Música i Notícies*. El nus del programa consistia a lligar un any determinat amb la música que sonava aleshores i les notícies que va generar. Entre la documentació trobada tenim els guions dels programes dedicats als anys 1952, 1953, 1959, 1962, 1966, 1967, 1968, 1972, 1973, 1974, 1976, 1977, 1979, 1980, 1981 i 1983. Són setze anys i divuit programes, ja que els dedicats a 1966 i 1967 van ser dobles. Els locutors, una vegada més, eren l'Elena, en Joan i en Narcís. Comença el programa amb la salutació i s'esmenta, tot seguit, els aniversaris de casament, naixements per celebrar i altres curiositats, informacions de l'Ajuntament, del municipi... I així viatjàvem en el temps fins, posem per cas, l'any 1959, any ensucrat amb Jorge Sepúlveda, Luis Mariano, Antonio Molina... En fi, una llista de dotze a catorze cançons d'aquells temps. Es repasaven els èxits d'Espanya, Itàlia (Pepino di Capri), França (Mirelle Mathieu), la Gran Bretanya (Stones, Beatles), però també americans (des de The Mamas

& the Papas fins a Los Tres Sudamericanos). Aquestes cançons consten d'una breu introducció i potser una traducció del títol, si era en anglès. No s'acostumava a dedicar cançons, però potser en el ràbió directe, i si s'atenien trucades, sí que es feia.

També hem vist que la monotonia era trencada per un petit mini espai dintre del programa, amb una curiositat molt entranyable, avançada al seu temps. Avui estem acostumats a veure i sentir els monòlegs d'actors i humoristes, però de ben segur que en els temps en què en Joan Capri va treure al mercat els seus monòlegs va ser quelcom innovador. A Ràdio Sant Joan de Mollet s'emetien els monòlegs (10 minuts) d'en Joan Capri, monòlegs que van marcar, com s'acostuma a dir, una època. Pel que fa a les notícies, eren retalls de premsa en què es destacaven notícies de l'any en qüestió. Són notícies extretes de la mateixa font, *Diari d'un Segle, publicat pel Diari de Girona* amb motiu de la commemoració del segle d'existència del rotatiu. Les notícies són de tres tipus: a) Girona-Catalunya, b) Espanya i c) el món.

Entre les notícies de Girona-Catalunya, en destaquem de tot tipus: polítiques (primera presidència de la Generalitat de Jordi Pujol, primera alcaldia de Girona per a Joaquim Nadal, annexió de Salt per part de Girona), culturals (mort de l'escriptor Josep Pla), socials i així fins a conservar unes 30 notícies. Finalment, i no menys destacable, s'informava l'oient de l'agenda de festes majors, aplecs de sardanes i balls en general que s'esdevindrien la setmana següent.

El tercer programa del qual queden restes més o menys abundants és *Una Mica de Tot*, del qual comptem amb cinc o sis guions, que sumen una trentena de pàgines. Com el mateix nom del programa ens diu, es barrejava una més gran diversitat de continguts. Això no vol dir que els locutors s'aliessin amb la improvisació. Al contrari, amb el material que hem trobat, podem afirmar que el que potser semblava dispers era en realitat concentració, ordre i disciplina. S'alternaven parts de locució treballada amb música de tot tipus. La participació dels locutors és més llarga; no es limita a una presentació de dues línies de la cançó que vindrà, sinó que la cançó matisa els comentaris previs, que aprofundeixen en el discurs de l'interpret, de la banda. Acostumats als breus, encara que intensos, guions d'altres programes, que són

de pàgina o pàgina i quart mecanoscrites, aquests nous guions són extensos, i s'allarguen cinc, sis, set pàgines. El locutors eren en Joan i la Mireia, que s'anaven alternant en els seus comentaris.

MANUSCRITS DELS LOCUTORS

Altres papers de Ràdio Mollet ens aporten indicis d'altres programes, en primer lloc, i també hi ha multitud de retalls, la major part manuscrits, que expliquen la petita intrahistòria del fer i desfer dels locutors. Proliferen sense mesura els petits retalls de paper amb notes, que hem trobat en un desordre total, sense datació ni concert. Són notes en les quals els locutors apunten coses diverses. Moltes són les entrades o els comiats de programes. Per exemple, "Després de sentir la missa de diumenge..." o "... i ens veiem dissabte vinent a la mateixa hora", però n'hi ha moltíssimes que són falques o anotacions per radiar d'oients que han trucat al telèfon de la ràdio. Resulta que l'E... dedica al seu germà, en G..., una cançó. En D... dedica una altra cançó a la P... pel seu sant.

La ràdio anava dirigida a la gent de les contrades, això és evident, i, per mostra de l'evidència, les cunyes publicitàries que es feien de l'homenatge a la vellesa de Sant Joan de Mollet o de la quina del club de futbol sala. De l'homenatge a la vellesa, se'n guarda un fullet de l'any 2001 en què s'inclou un poema d'en Joaquim Sala i Pi, a qui, com es diu allà mateix, i de la seva pròpia mà, "van portar en aquest món el pare Mansión Sala i la Mare Soletat Pi l'any 1928". El vers és dedicat al poble de Sant Joan de Mollet, a la gent que viu al poble i als que són fora, i acaba així: "A la gent que hi ha i els que estant fora, els apracio molt perquè en tinc molts bons records."

I ara penso que aquests dos versos defineixen exactament què era Ràdio Mollet. Ni ell mateix se n'havia adonat, però estava retratant Ràdio Mollet. Era per a la gent de Sant Joan de Mollet, però també per als de fora, i la seva principal virtut no era sinó l'estima per tothom (compartint música, felicitacions, agenda, entrevistes, contes). I puc ben dir que, malgrat que jo mai no la vaig escoltar, ara que he conegut la seva petita i gairebé anònima història, en tinc molts bons records.

Òscar Herranz

Setze anys amb els micròfons muts

L'expedient 219 del fons de l'Ajuntament de Sant Joan de Mollet dipositat a l'Arxiu Històric de Girona conté la documentació relativa al tancament de l'emissora municipal, que es va escaure el 2004.

El 24 de febrer d'aquell any, poc després d'haver inspeccionat l'emissora, la Dirección General de Telecomunicaciones y Tecnologías de la Información havia emès un informe desfavorable. El copio sense fer-hi cap esmena: "Estación no autorizada. Se para el emisor, ya que están interfiriendo banda aeronáutica. Se trata de una emisora municipal que hasta ahora funcionaba únicamente unas horas los fines de semana. Este mes de febrero han empezado a emitir cada día, durante todo el día (principalmente emiten música)." El 26 de febrer, el Consorci de Comunicació Local (CCL) feia arribar a l'Ajuntament de Sant Joan de Mollet una còpia del full de control de la inspecció: "Donat que el passat 24/02/04 van haver d'aturar l'emissora perquè estava radiant a diferents freqüències dins la banda reservada per a Radionavegació Aeronàutica, ens hauríeu de fer arribar la factura de compra de l'emissora i l'amplificador utilitzats per poder comprovar que aquests equips disposen del corresponent certificat de conformitat. De la mateixa manera, ens hauríeu de comunicar les dades de l'instal·lador responsable d'aquesta instal·lació, el qual per la seva banda també hauria d'estar registrat en el Registre d'Instal·ladors de Telecomunicacions."

Dos mesos més tard, el 24 d'abril, el secretari de l'Ajuntament, Narcís Oliver, notificava que s'havia fet revisar l'emissora i s'havien iniciat els tràmits de legalització de la freqüència. L'empresa I.P.R. (Instal·lacions i Projectes de Radiodifusió) de Cassà de la Selva havia facturat, per valor de 164€, els conceptes següents: "Reparació circuit mòdul híbrid telefònic,



Instal·lacions de la ràdio a Sant Joan de Mollet, que encara a dia d'avui es conserven. Fotografia de Martí Navarro

substitució bobines híbrides i circuits integrats àudio." Consta una factura anterior, d'aquesta mateixa empresa, per valor de 79,7€, per la comprovació de l'equip d'emissió i la instal·lació de l'híbrid telefònic. En un correu electrònic del 7 de maig, la secretària delegada del CCL, Beatriz Espinàs, enviava un model d'acord municipal per demanar la incorporació de l'emissora de Mollet al Consorci. Es feien arribar també els estatuts del CCL i un model del conveni d'adhesió. Tots aquests documents, que no es devien arribar a emplenar, formen part de l'expedient. És molt probable que els "tràmits d'obligat compliment per tal de legalitzar i poder posar en funcionament una emissora de ràdio local de titularitat municipal" fossin inassumibles. Calia emplenar una sol·licitud de reserva de l'espai elèctric, encarregar un projecte tècnic, presentar un seguit d'annexos i sol·licitar la inspecció final.

I els micròfons van emmudir.

David Guixeras Olivet

RADIOGRAFIES MEL A LES GAVARRES



L'Enric Bisbe amb una llàntia fumejant el buc d'abelles



L'Enric en el bosc del Vernegar de Celrà



L'apicultor, ben equipat, agafant un rusc



Tancant un rusc d'abelles

ABANS DE LA LLERA OBRA DEL SEGLE XVI

La creu de terme de Bordils

Després de restar durant molt de temps com a creu perduda, la creu de terme de Bordils ha pogut ser localitzada al cementiri de la mateixa població, al panteó de la família Prim.

La creu, datada el 1572, originàriament estava col·locada sobre una mènsula clavada al xamfrà entre el carrer Ample i el carrer de la Creu, de la qual es conserven diverses fotografies.

Gràcies a aquestes imatges es pot apreciar que la mènsula tenia en un extrem un capitell corinti, del qual sobresortia la creu d'estil gotitzant amb la Verge Maria i el nen Jesús suportats per un bonic amoret i, a l'altre extrem, un Crist crucificat. Sota la creu, s'hi pot observar un oval amb la inscripció: «ASTE/VA RIBA/S ME A FE/TA A L'ANY 15/72 QUI». Al cantó de la Verge també hi figurava un escut.

Es pot suposar que aquesta creu la van fer els mateixos picapedrers que van realitzar l'església de Sant Esteve del poble, ja que va ser construïda durant la segona meitat del segle XVI i, en una llinda de la porta de l'església, una inscripció indica que l'edifici es va començar a bastir l'any 1561.

No obstant això, durant la Guerra Civil la creu va ser destruïda. Les fonts orals del poble expliquen que el Comitè del Pont Major la va tirar a terra i va amenaçar de mort a tothom qui la toqués. Sembla, però, que de nit algú la va recollir i la va amagar. Fins ara s'havia cregut que se l'havien

emportat a Peralada i que allà se n'havia perdut el rastre, però gràcies a una fotografia del 1969 trobada al Museu d'Arqueologia de Catalunya, a la secció de Girona, es va poder saber que la família Prim del poble de Bordils havia guardat la creu.

Gràcies també a l'ajuda dels veïns de Bordils s'ha pogut localitzar la mènsula, que es troba parcialment conservada en una casa particular, ja que no va ser destruïda, però quan es va haver d'eixamplar el carrer de la Creu es va desmuntar de la façana i es va guardar.

Actualment la creu consta de tres parts: un fust circular, el capitell i

«Gràcies a una fotografia del Museu d'Arqueologia de Catalunya del 1969 s'ha pogut localitzar la creu de terme de Bordils, que es creia desapareguda.»

«L'antiga creu de terme del poble es pot observar avui en dia al cementiri formant part d'un panteó.»

la mateixa creu. Té els braços amb acabaments flordelisats i decorats amb uns motius vegetals que li donen un caràcter d'obra ben treballada i de bona factura. Tal com s'ha descrit anteriorment, a l'anvers hi ha la crucifixió. Es pot apreciar que la cara del Crist fou destruïda durant l'enderrocament, però en l'actualitat ha estat restaurada; d'aquí que es percebi una diferència d'estils entre l'obra original i l'actual. El mateix passa amb l'anvers, ja que la Verge té la cara malmesa, malgrat que en aquest cas no ha estat restaurada. Val la pena destacar-ne els plecs de les vestimentes i la bona factura de la imatge, tot i el seu mal estat de conservació actual. El nen Jesús presenta unes dimensions una mica desproporcionades, i també té parts malmeses i restaurades.

Comparant novament les fotografies, s'observa que la creu tenia un nimbe crucífer que l'envoltava, però en les imatges de Valentí Fargnoli anteriors a la Guerra Civil es pot veure que aquesta bonica decoració tardogòtica ja havia estat malmesa i només se'n poden apreciar les petites volutes que queden en l'actualitat.

Pitu Pujol

Creu de terme de Bordils, al panteó de la família Prim del cementiri del poble. Fotografia de Martí Navarro



Joves sota la creu de terme, inicis del segle XX. Procedència: Banc de Memòria Digital de Bordils (cessió de Jordi Barrera)



Detall de la mènsula guardada en una col·lecció particular. Fotografia de Martí Navarro

ABANS DE LA LLERA VIVÈNCIES DELS TREBALLADORS



La central Vinyals de Flaçà. Fotografia de Martí Navarro

L'ànima de la central Vinyals de Flaçà

La central Vinyals estava integrada en una xarxa de centrals elèctriques que van fer arribar la llum per primer cop a molts pobles de les nostres comarques.

En el darrer número d'aquesta revista vaig escriure un reportatge sobre el canal i la central elèctrica Vinyals de Flaçà. Dies després, alguns lectors m'heu fet veure que hi faltava l'ànima de tot el que es fa i de tot el que tenim: les persones, i en aquest cas els seus treballadors. També m'heu explicat que aquesta central no era l'única del riu Ter. Parlar de la central Vinyals sense esmentar-ne altres i tractant-la com un cas aïllat no era del tot complet. Calia explicar també que nosaltres som una part del riu, però que els canvis l'afecten en la seva totalitat i conjunt. Davant d'aquestes apreciacions i suggeriments tan encertats, vaig considerar que s'havia d'acabar de completar l'article. Agraït per l'ajuda i per poder establir una comunicació enriquidora amb tots vosaltres. Ben mirat,

les revistes locals com la nostra han de ser sobretot properes, només faltaria!

Començaré explicant el tema de les altres centrals del riu Ter. Certament, són moltes, i semblants a la de Flaçà. Així, tenim, per exemple, la central Fàbregas a Ribes de Freser, concretament a la colònia i fàbrica Fàbregas, que té el mateix ús inicial industrial que la central Vinyals. En l'actualitat també serveix la xarxa general d'electricitat. Una altra central que hi comparteix trets és la central de Sant Julià, molt més propera, a Sant Julià de Ramis, que també es nodreix a través d'un canal, en aquest cas el Sant Jordi, i també té l'origen en un molí, en aquest cas paperer. Com en el cas de Flaçà, actualment dona llum a la xarxa elèctrica. Ben a prop, a Sarrià de Ter,

hi tenim la central Mitjans, amb turbina en un canal del riu propi i també vinculada a la indústria paperera, en concret a la família Mitjans.

De centrals, en tenim moltes més, tot i ser ja més llunyanes, a totes les comarques per on passa el Ter. Així, també n'hi ha a Campelles, Queralbs, Camprodon, Campdevànol, Vilanova de Sau, Llanars, Anglès, Setcases, Vilallonga de Ter, Ripoll, Bescanó, la Celleria, Montesquiu i Girona, entre d'altres. Constitueixen, per tant, una extensa xarxa amb coincidències, en alguns casos, d'usos i d'època de posada en funcionament. La nostra part de Llera del Ter hi contribueix amb una central integrada en una gran xarxa de projectes i també un gran canvi per a totes aquestes zones: la importància de l'aparició de l'electricitat. I, ja buscant similituds, on trobem una central "germana" de la nostra és a Sant Joan les Fonts. Allà hi tenim una paperera Torraspapel, que en el seu moment era del mateix grup que l'existent a Flaçà. Va estar allotjada fins al 1966 al Molí Fondo, on hi ha una central hidroelèctrica amb una funció idèntica: nodrir d'electricitat la paperera del poble. També té un origen antic, del 1723. Com el seu nom indica, també va tenir funció de molí. Per tant, hi tenim una central d'usos idèntics que fa poc temps ha recuperat la funció de poder vendre llum a la xarxa general, després d'alguns anys inactiva. Només hi ha una diferència, important o no: que no és al riu Ter, sinó al riu Fluvià. No ho podem tenir tot.

UN TREBALL SENSE PAUSA

Un cop explicat el context de la nostra central, ens falta explicar les persones que l'han fet funcionar. Així, tenim que a la central elèctrica Vinyals de Flaçà hi havia els treballadors següents: en Joan Gulla de Sobrànigues, els germans Joan i Josep Maria Fàbrega, en Joaquim Sanz i l'Antonio Mármol. Sempre hi havia torn de nit, amb un altre treballador que anava rotant. Quan en Joan Gulla es va retirar, hi va entrar en Siset Garriga. Quan en Joaquim Sanz es va posar malalt, el va substituir en Narcís Dalmau, que també era conegut com en Siset de la Torre de Sant Joan de Mollet. L'encarregat era en Joan Alabau, que vivia a la colònia de Flaçà, i un cop jubilat el va suplir en Joan Oliver, de Sant Joan de Mollet.

La feina era diversa i a vegades s'havia d'anar de pressa. La tasca principal era la del control horari de la producció de les dinamos. En aquella època es feia manualment. Durant tot el dia, i també a les nits, cada



Sala de màquines. Fotografia de Martí Navarro

hora s'havia de fer la lectura i fer-ne la corresponent anotació. Sense pauses ni cap festa. Quan hi havia tempesta, a vegades queien els automàtics i calia actuar ràpidament, ja que, en cas contrari, es quedaven de cop sense llum. Els dies que feia mal temps la feina augmentava considerablement i calia treure la brossa que es ficava a les rescloses amb rasclets molt llargs. L'aigua del canal havia d'entrar bé i el corrent havia de ser constant. Aquest factor era del tot imprescindible. En cas contrari, no es podia produir electricitat i la central quedava aturada. Aquesta possibilitat, com us podeu imaginar, s'havia d'evitar sempre que fos possible.

En Lluís Fàbrega, fill d'en Josep Maria Fàbrega i Perafita i nebot d'en Joan Fàbrega, em comenta que hi havia tres torns, que començaven a les sis del matí i en vuit hores anaven alternant la feina. Sobre la feina, em diu que sempre li havien explicat que era una feina fàcil, amb un bon ambient de treball, i que avui en dia a molts ens agradaria tenir una ocupació d'aquestes característiques. Com a dificultat, recorda haver sentit a dir que s'havien de parar les corretges quan s'embussaven i que s'havia de tornar a començar. Tot no es podia tenir. De tota manera, ens quedem amb la idea d'una feina plàcida i relativament tranquil·la. També em comenta el record del seu oncle Joan, treballador com ja hem dit de la central i hereu de Cal Sanador de Flaçà, a tocar de l'església.

A vegades, el riu portava objectes perduts diversos i, en temps de carestia, molt apreciats per les persones que hi treballaven. Podem pensar per exemple en sabates, cotxets de criatura, joguines, pilotes... Coses que ara podem trobar accessibles, però que en aquell moment costaven més de comprar i que

quan es podien rescatar del riu i portar-les a casa eren ben apreciades per les famílies i rebudes amb alegria.

Estem parlant de feina, però també hi havia temps lliure: tenien cada dia a la seva disposició el diari *La Vanguardia*, i també, com explicava en Joan Gulla de Sobrànigues, podien fer ametlles torrades, amb la particularitat que les feien ni més ni menys que amb cabeces d'all. També com a anècdota de temps de bona companyia i amistat era la dita que tenien que afirmava que el trago més bo de vi sempre era després de menjar-se una taronja. Homes que treballaven i havien d'estar atents tot el dia, però que també es van saber portar bé entre ells i anar forjant un espai de bona entesa entre companys.

Un cop explicada la visió dels treballadors, ens cal saber com ho veia l'encarregat. Com ja he dit, era en Joan Oliver, i en persona em comenta que era ell qui portava la part elèctrica de la fàbrica i un cop a la setmana anava a la central. Els altres dies que era a la fàbrica Torres i Domènec també hi havia d'anar a estones. En portava el control i, el més important, la producció de kW. Les màquines anaven soles, però si no s'arribava a la càrrega de llum necessària s'havien d'aturar cinc minuts i tornar-les a engegar. L'objectiu era arribar a un mínim de 240 kW diaris. Amb els anys van acabar acoblant-se a la xarxa de la FEC-SA. A través d'un senyal, sempre sabien la quantitat d'electricitat que havien de produir. A partir d'aquesta mesura havien de regular el cabal d'aigua. Tot això en una època en què no hi havia



Joaquim Sanz



Joan Alabau



Antonio Mármol



Siset Garriga

mòbils i tot es feia a cop de telèfon, i a vegades amb corredisses d'última hora. El seu record arriba a les reunions de treball de l'empresa. Eren setmanals i amb força gent. Allà, em recalca, "et feies gran. Aprenies a escoltar, a saber quan s'ha de parlar i, a la llarga, quan convenia decidir". Una llarga experiència i trajectòria explicada des d'una bona vivència general, amb preocupacions, però també amb molts bons moments, ara ja inoblidables.

LA CENTRAL, AVUI

Com ja vaig comentar en el darrer número, actualment tot s'ha automatitzat i es va a controlar dos cops al dia, i en aquest cas l'encarregat és en Genís Viladomat. Ell mateix m'explica que la seva feina és de manteniment, i entre les seves tasques més habituals hi ha vigilar que no s'escalfi cap coixinet o que cap branca interfereixi en el curs d'aigua quan entra a la central. La resta, com hem dit, ja és del tot automàtica. Això sí, el seu horari és constant, festius inclosos. Dos cops al dia, matí i vespre, durant tot l'any, sempre l'hi podem trobar, i els dies feiners és quan, lògicament, l'hi podem trobar més hores. Amb aquest darrer testimoni de l'actualitat tanquem el cercle dels treballadors de la central. Hem conegut una mica més sobre aquestes persones que, sens dubte, han estat l'ànima de la central Vinyals, que hem pogut saber que és una part destacada del nostre patrimoni, però que també té una part humana, del tot fonamental. Tot això integrat en la nostra Llera del Ter, que en aquest cas, com hem vist, també va establir relacions riu amunt, i més enllà, formant un conjunt de centrals amb grans similituds i en una mateixa època. Sens dubte, una gran ampliació d'article, no prevista, inesperada, i potser per això encara més satisfactòria.

Miquel Terradez

ABANS DE LA LLERA QUATRE GENERACIONS (I)



Façana de Can Quintana de Celrà. Fotografia de Martí Navarro

La nissaga de Can Quintana de Celrà

El vincle celranenc dels germans Maria Teresa, Francesc i Júlia Quintana Ylzarbre, amb casa pairal al veïnat Mas Serra.

Eren nets d'Antoni Garriga-Quintana Fàbrega de Celrà i de Maria Teresa Tuset Arús de la vila de Gràcia de Barcelona. El matrimoni tingué dos fills, Santiago i Sixte Quintana Tuset; el primer va néixer a Celrà i va morir solter, i el segon possiblement va néixer a Barcelona a la segona meitat del segle XIX, segons podem extreure del llibre *Biografies celranenques*, de Lluís Camps Sagué. En Sixte Quintana Tuset (?-1911) es casà amb Júlia Ylzarbe Boullenger (1870-1947) i tingueren tres fills: la Maria Teresa, en Francesc i la Júlia. En Sixte Quintana va continuar vinculat a Celrà, on mantingué propietats i la relació

familiar. Curiosament, sempre que tenien una desgràcia familiar, tant ell com els seus fills encarregaven misses a la parròquia de Celrà.

SIXTE QUINTANA TUSET, ENTRE L'ELIT DE BARCELONA

Del 1854 al 1919 es viu a Barcelona l'edat d'or de les elits catalanes. Barcelona té el canvi físic i social més radical de la seva història. En paraules de Francesc Cambó, es converteix en la Manchester

catalana. La forma en què es va realitzar el procés va polaritzar molt la societat, Barcelona va passar de ser la fàbrica de l'Estat espanyol a ser "la Rosa de Foc", sobrenom que rebé la ciutat arran dels fets de la Setmana Tràgica. En Sixte es va relacionar molt bé amb les elits barcelonines de les quals formava part i, és clar, es va moure amb comoditat en les associacions polítiques, econòmiques i culturals de l'època. Mantingué amistat amb personatges molt influents, tant de la vida econòmica com de la social i política. No és estrany que els seus tres fills es casessin amb fills de reconeguts membres de la burgesia barcelonina.



El matrimoni de Francisco Quintana i la seva esposa va contribuir en el pagament de la campana gran de Celrà amb el nom de Maria Sixta Felisa. Va ser consagrada el 1956 i beneïda pel bisbe Josep Cartaà. Procedència: INSPAI. Col·lecció Pagès Fuertes

El podem trobar en diverses juntes directives de l'Ateneu Barcelonès, on va ingressar el 1890 i del qual fou vocal en el mandat de Lluís Domènech i Montaner i secretari en les presidències de l'advocat i fundador de la Lliga Regionalista Ildelfons Suñol i Casanovas i de Joaquim Lluhi i Rissech. Va ostentar diversos càrrecs a la Cambra de Comerç de Barcelona i arribà a ser-ne el vicepresident. Va formar part de la Junta Directiva de l'Associació de Viatjants del Comerç i de la Indústria de Barcelona, del Foment del Treball Nacional, del Real Club de Barcelona (actualment Reial Club Marítim de Barcelona), de la Lliga Regionalista, de la junta fundacional de la Sociedad de Atracción de Forasteros, de la Societat de Geografia Comercial, etc.

En l'àmbit empresarial, fou el primer representant a l'Estat espanyol de l'empresa química alemanya BASF i es dedicava a la venda de tints, colorants i altres productes químics, majoritàriament per a les fàbriques tèxtils, amb una important activitat, si fem cas al registre de moviments de mercaderies del port de Barcelona. També va ser soci de l'empresa Muntañola y Quintana, que va liquidar l'any 1895 en morir el seu soci, Francisco Muntañola Portabella, que n'era el gerent. El 14 d'abril de 1904 consta com a soci fundador de la fàbrica de vehicles Hispano Suiza. En van ser accionistes majoritaris Mark Birkigt, Francisco Seix Zaya i Damián Mateu Bisa. Aquest darrer no trigà a ser el seu consogre.

GERMANS QUINTANA YLZARBE

La gran dels seus tres fills va ser Maria Teresa Quintana Ylzarbe. Es va casar amb Josep Maria Cabot Caze (1890-1914), que pertanyia a una important nissaga de joiers originària del Maresme que es remunta al 1543, encara que fins al 1842 no es van establir a Barcelona (avui Soler-Cabot Joiers). Cabot va morir als 24 anys, amb la Maria Teresa embarassada de la seva única filla, la Maria Josefa Cabot Quintana (1915-1999). A tall d'anècdota, direm que el seu pare, Joaquim Cabot Rovira, havia substituït el 1908 Sixte Quintana com a president de la Secció de Comerç de la Cambra de Comerç de Barcelona.

La Maria Teresa, en enviudar, va fer molta vida social a Barcelona. Era assídua de molts actes que organitzava la societat benestant de l'època. La seva filla, la Maria Josefa, va refer el seu vincle celranenc en contraure matrimoni amb Albert Fontana Puget (?-1975),

fill d'Albert Fontana Almeda, que a partir del 1903 fou soci i químic de la Fàbrica Pagans de Celrà. També era nebot d'un industrial il·lustre de la burgesia barcelonina, Rafael Puget Munt, sobre qui Josep Pla va escriure els relats en el llibre *Un senyor de Barcelona*.

L'Albert Fontana Esteve, avi de l'Albert Fontana Puget, va ser qui va comprar les accions de la Fàbrica Pagans al seu fill. L'avi, com en Sixte Quintana, es dedicava a la importació de productes químics. Molt sovint podem veure en la relació de mercaderies que entraven al port de Barcelona que un mateix vaixell portava productes tant per a en Sixte com per a ell. Francesc Quintana Ylzarbe (1894-1957) es va casar amb Maria Cascante Banús (1898-1984), filla del navilier José Cascante Ribas, i van tenir dos fills, Sixto i Francisco Quintana Cascante. Fou conseller delegat de la fàbrica de vehicles Hispano Suiza S.A. i secretari del Consell d'Administració de l'empresa de fabricació de motors d'avions Hispano Aviación S.A. de Sevilla. També fou fundador de l'empresa de venda de begudes i accessoris de vehicles que portava el seu nom (avui Francisco Quintana Ylzarbe S.A.) i conseller de S.A. Ibericas Alimenticias.

Molt aficionat al món del motor, va ser un destacat pilot de motos i cotxes durant els anys vint i trenta del segle XX. La seva afició i la seva influència el portaren a presidir el Reial Automòbil Club de Catalunya (RACC) i la *Federación Regional de Automovilismo de Cataluña, Baleares y Levante* des del 1940 fins a la seva mort. L'any 1939 el van nomenar delegat regional del Comitè Olímpic Espanyol en la secció d'automobilisme i delegat del Consejo Nacional de Deportes. Col·laborà en l'organització del *Gran Premi de la Penya Rhin*, que va puntuar per al Campionat del Món de Fórmula 1, en un final d'etapa del *Ral·li de Lisboa* (1947), en la recuperació de la *Volta a Catalunya* (1954) i en la creació de la *Copa Montjuïc d'Automobilisme* (1954). Va pertànyer a la Junta Directiva del Futbol Club Barcelona i de la mútua de l'Automòbil Club de Catalunya.

CONSEGRACIÓ DE LES CAMPANES

Acostumaven a estiuejar a Peralada i Garbet, a les finques que hi tenien la seva germana i el seu cunyat, encara que gairebé sempre finalitzaven les vacances passant una setmana a Celrà, a Can Quintana. El 17 de juny de 1956 el bisbe de Girona, Josep

Cartaà, va consagrar les dues campanes que hi ha actualment a l'església de Sant Feliu de Celrà, construïdes per la Casa Barberí d'Olot amb un cost de 78.032 pessetes. Els padrins de les campanes foren: de la petita de 228 quilos, l'alcalde d'aleshores, Josep Nebot Nonell, i la seva esposa, Dolors Coll Taberner, i de la gran de 556 quilos, Francisco Quintana Ylzarbe i la seva esposa, que van contribuir al seu pagament amb una aportació de 5.000 pessetes.

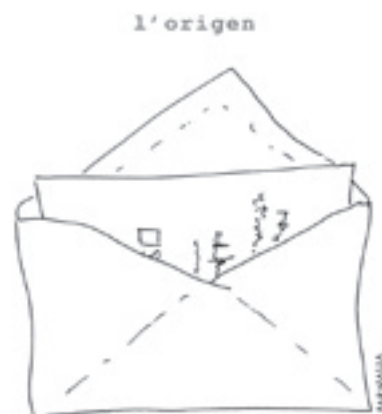
A la festa de consagració, que va acabar amb un dinar a Can Quintana, hi van assistir la Maria Teresa, la Júlia Quintana i el seu marit, Miquel Mateu. La petita dels germans, Júlia Quintana Ylzarbe (1898-1972), es va casar el 5 de maig de 1919 amb Miquel Mateu Pla (1898-1972) i van tenir una única filla, la Carmen Mateu Quintana (1936-2018). El seu sogre, Damià Mateu i Visa –conegut com en Mateu dels Ferros– (1864-1935), era un empresari molt emprenedor i perspicax. Va coincidir amb Sixte Quintana a la Secció d'Indústria i Comerç de l'Ateneu Barcelonès i es van associar en una empresa per construir un embassament a Castelló de la Plana (1905). També van fundar la Hispano Suiza (1904). Per tant, és fàcil imaginar que l'enllaç portava implícita la benedicció familiar.

Xavier Perich

La segona part del reportatge de la nissaga de Can Quintana es podrà llegir al proper número de la revista.



Façana de Can Quintana de Celrà. Fotografia de Martí Navarro



vot m. En una assemblea, una elecció, etc., instrument concebut i fabricat per a atacar, motiu pel qual la seva utilització comporta condemna.



manifestant m. i f. Català/-ana, d'edat compresa entre els 0 i 99 anys (o més), receptor/-a de cops de porra, impactes de pilotes de goma, etc., repartits per part de les forces de l'estat.



pres -a adj. i m. i f. Català/-ana, no exiliat, que expressa les seves idees i pronou jornades de votació pacífiques.



democràcia f. Sistema de govern basat en la concentració de tot el poder en les mans d'un sol individu o d'un únic grup polític, eliminant per la força tota expressió de discrepància i oposició.



Margarita Vicens. Fotografia de Martí Navarro

Setanta anys del telèfon a Bordils

QUAN LA "COMPANYIA TELEFÒNICA" ERA TELEFÓNICA, NO MOVISTAR!

L'arribada del telèfon va portar una nova manera de comunicar-se, i en aquesta comunicació hi tingueren un paper molt destacat les telefonistes (majoritàriament dones), que amb la seva feina van facilitar les converses familiars, de negocis, ... i van fer que les notícies circulessin a una velocitat desconeguda fins aleshores.

Ara, l'ofici de telefonista ja és història, i en aquesta història hi té un petit racó la Margarita Batlle Arpa, "la Margarita de Can Vicens", la que fou la telefonista de la centraleta de Bordils.

La trobem que ja ens espera a la porta del número 87 de la carretera de Palamós, allà mateix on hi hagué el locutori o telèfon públic de Bordils. En entrar, ens detalla com estava distribuït: una saleta d'espera amb un

banc, una cabina de fusta amb l'aparell per parlar-hi la clientela i, a continuació, el seu despatx, separat de la sala per un envà amb una finestreta. A dins hi havia el *quadro* central, amb unes plaquetes que s'aixecaven i cadascuna tenia un número. Explica: "Teníem unes *clavijes*, les *enxufàvem* i dèiem 'Digui?'. Llavors et deien el número, o moltes vegades et deien 'Posi'm a Can Fulano o Cal Sotano', i tu ja sabies el número de cada casa de Bordils. Me'ls sabia tots de memòria."

ELS INICIS

Aquest avenç anomenat *telèfon* que servia per transmetre i rebre so a grans distàncies fou patentat per A. Graham Bell el 1876, tot i que sembla que l'inventor fou l'italià Antonio Meucci, que per motius econòmics no havia pogut patentar el seu invent. Bé, doncs a Bordils no va arribar fins a l'agost del 1950. Hi ha constància que l'Ajuntament de l'època ja feia algun temps que havia demanat la instal·lació d'una línia amb Girona, però no els la concedien. Fou llavors quan l'Ajuntament bordilenc va pagar una línia de Bordils a Girona, però al final la van posar juntament amb l'Ajuntament de Celrà, amb la qual cosa l'alcalde de Bordils no va estar-hi gaire d'acord. Per tant, els primers pobles de la llera que van tenir telèfon foren Bordils i Celrà.

Al principi, a la centraleta només hi havia un aparell, que anava amb maneta per poder demanar conferència. Això volia dir que, si volies trucar, havies d'anar a Can Vicens obligatòriament. Al cap de poc van fer la primera ampliació, que va concedir tres telèfons: el núm. 1 per a l'Ajuntament, el núm. 2 per a en Josep M. Tallada i el núm. 3 per a en Quim de Cal Tet (Joaquim Martí Vilella). Van deixar sense telèfon diverses cases que també l'havien sol·licitat, sembla que les influències comptaven molt.



Façana de Can Vicens, amb el locutori de telèfons (porta, darrera de la persona que surt a la fotografia). Any 1951

LA FEINA

"Al principi hi havia poca feina", ens comenta la Margarita. "Només era demanar conferència per a la gent que venia al locutori. Eres a casa i podies anar fent altres coses. L'horari era de les 8 del matí a les 10 del vespre. Ara bé, sempre hi havia d'haver algú pendent del telèfon, no el podies deixar sol."

La relació contractual amb la Compañía Telefónica de España era simplement la concessió del locutori, ja que els que portaven les centraletes dels pobles eren autònoms. Com que no cobraven nòmina de la Compañía Telefónica, els guanys que tenien eren el 20% de les conferències. I la Margarita fa aquesta apreciació: "Penseu que, per una trucada a Girona, cobràvem el 20% d'1,50 pessetes per a cada fracció de 3 minuts; a Barcelona, de 3,80 pessetes... Si tenim en compte que als inicis fèiem dues o tres conferències al dia, calculeu el jornal..."

El pagament de les conferències es feia segons les fraccions de temps que parlaves. Aquest temps

es comptava per trams de 3 minuts: quan passaves d'aquest temps, començava un segon tram de 3 minuts més, i així successivament. Si no esgotaves els 3 minuts del tram, es comptava com a tram sencer. També tenien feina extra no remunerada, com anar a avisar la gent que tenien un "avis de conferència" i fer-los signar que se'ls havia portat l'avis.

Amb les noves ampliacions es va anar incrementant el volum de trucades, ja que es podien demanar les conferències des de casa estant.

La Margarita explica que les èpoques de més feina eren quan s'acostava el Nadal o la Setmana Santa, ja que molts immigrants trucaven a la seva família del pueblo. El dissabte i el diumenge la tarifa era més barata, la qual cosa feia que s'incrementés la clientela, sobretot a les tardes.

LA COSA VA ANAR CREIXENT

"La cosa es va anar ampliant, llavors ja amb una centraleta de *quadro* amb blocs de 10, més tard fou

de 20, fins al màxim d'una centraleta per a 150 telèfons, però mai s'hi va arribar", explica la Margarita. "El màxim que hi va haver a Bordils foren 135 números." El fet que Flaçà i Celrà s'automatitzessin abans que Bordils va fer que s'incrementés la feina, ja que Juià, Madremanya i Sant Martí Vell van passar directament a Bordils, i amb la incorporació d'aquests pobles hi havia molta més activitat.

Això va fer, per exemple, que l'Elsa Peretti, la creadora italiana de joies per a Tiffany & Co. i resident a Sant Martí Vell, es convertís en una clienta assídua i depengués de la feina de la Margarita per a les nombroses conferències que solia demanar, la majoria a l'estranger. A l'agost també tenia moltes trucades del capellà dels Àngels: el mossèn apressava la Margarita perquè li posés les conferències i així poder aconseguir els barcelonins que estiuejaven a l'hostatgeria del santuari. Fins que a l'octubre del 1981 va arribar el telèfon automàtic.

METODOLOGIA DE LA FEINA

La Margarita ho recorda com si fos ahir, i ens comenta: "Quan senties una trucada, era de Girona; dues, de Celrà, i tres, de Bordils. Per tant, si en senties dues, no hi havies d'anar, era per a Celrà. En els altres dos casos, havies de connectar la *clavija* al número que et demanaven. Quan et demanaven una conferència d'un abonat o des de Bordils cap a fora, primer havies de trucar a l'operadora de Girona, sempre que la línia de Celrà no estigués ocupada, i havies d'esperar que, successivament, t'anessin donant línia fins al telèfon destinatari..."

Li preguntem si això podia durar molta estona i ella, rient, afegeix: "I tant que sí, era tot un procés que a vegades podien ser hores. Per exemple, una conferència a Barcelona, de mitjana, eren d'una a tres hores, depenent de la càrrega de les línies."

"Ah", afegeix, "sempre ho vaig poder fer en català, en castellà només quan parlava per a fora de Girona. Per demanar el nom de la destinació de la conferència, hi havia un codi tipus: *con la A de Alicante, la B de Barcelona, la C de Córdoba...*" També havien de passar telegrams, que es pagaven per cada pa-

raula (20 cèntims). Quan n'arribava un, tenien l'obligació d'anar-lo a portar al destinatari. Per tant, la persona que trucava realment estava contactant primer amb la centraleta, que endollava la *clavija* al forat que corresponia a la persona destinatària de la trucada. Com més distància, més centraletes hi estaven implicades i, per tant, més temps calia per poder-ho fer.

Una anècdota que recorda la Margarita és la d'un secretari que hi havia hagut a Sant Martí Vell, que volia una conferència amb el poble on havia nascut, Aldeaquemada (Jaén). Bé, com que les línies estaven molt plenes, es va anar

allargant el temps d'espera, una hora, dues, l'home ben nerviós, rondina que rondinarà, i, al cap de tres llargues hores, la Margarita va aconseguir la comunicació. En dir-li que podia entrar al locutori, el senyor estava tan emprenyat que llavors va dir que no ho volia i se'n va anar.

Acabem l'entretinguda conversa que ens ha regalat la Margarita, que va estar trenta anys al peu del *quadro* de la centraleta, sempre a punt per poder oferir un servei molt gratificant, com és posar en contacte la gent, això sí, amb unes dosis de sacrifici, compromís, amabilitat i..., sobretot, ens recalca, "amb un bon sac de paciència".

Xevi Jou i Jordi Barrera



En Xevi Jou conversant amb la Margarita Vicens. Fotografia de Martí Navarro

Una vida a l'escola de Bordils



La Carme Congost davant de l'entrada de l'escola de Bordils. Fotografia de Martí Navarro

El curs 2019-2020 ha sigut el darrer curs de la Carme Congost com a mestra i directora de l'escola de Bordils. Després de més trenta-cinc anys, ha decidit començar una nova etapa: la jubilació. Amb una conversa al jardí de casa seva una tarda de novembre, repassem la seva trajectòria com a docent després de tants anys i tots els canvis i l'evolució que ha viscut l'escola de Bordils.

Conec la Carme des de ben petita, o més aviat la Carme em coneix a mi des que vaig néixer, i estic molt contenta de poder tenir aquesta conversa amb ella. M'assec a la terrassa de casa seva, una tarda de novembre assolellada, i em ve molt de gust sentir-la i que m'expliqui com va arribar a l'escola de Bordils i tot el que hi ha viscut. I comencem la conversa així:

"M'hi he passat gairebé mitja vida, a l'escola. Primer com a alumna i després, si no ho he comptat malament, hi he estat trenta-vuit anys com a mestra, i els darrers divuit anys com a directora."

La Carme diu que l'escola és com casa seva perquè des de ben petita que hi va posar els peus. Hi va fer

pàrvuls i primària fins als onze anys, quan va anar a estudiar el batxillerat a l'Institut Vicens Vives de Girona. Recorda que cada dia agafava el tren per arribar a classe, i per tornar cap a casa, la Sarfa. Tot seguit, als disset anys, va fer el COU al mateix institut, i va ser la primera vegada que a la classe hi havia noies i nois, i als divuit anys va començar la carrera de Magisteri a la Universitat de Girona.

Si comencem pel principi, com va ser això de voler ser mestra?

La veritat és que jo volia estudiar Farmàcia, però havia d'anar a Barcelona i al pare i la mare no els va acabar de convèncer, així que vaig decantar-me cap a Magisteri, amb l'especialitat de Ciències. Sempre m'havia agradat estar amb nens i nenes i als estius, abans de començar a estudiar a la universitat, feia classes de repàs al bar dels meus pares, Can Sipí, a Bordils. Als matins no hi anava gaire gent o quasi ningú, i el bar es convertia en una petita escola unitària amb alumnes de totes les edats que tenien la plaça del poble per jugar. Fins i tot alguna vegada havia entrat un foraster i s'havia estranyat que hi hagués tanta mainada asseguda i no gent prenent el cafè. La Pilar, la meva germana, ja ho havia començat a fer els estius anteriors, i jo li vaig agafar el relleu. En aquella època no es feien casals d'estiu i era una manera d'entreteniment per a molts nens i nenes.

I, un cop acabada la carrera, quina va ser la teva primera destinació com a mestra?

Un cop acabada la carrera, l'any 1980, vaig posar-me a estudiar per a les oposicions, i un any després vaig aprovar-les, a l'estiu del 1981. Per això, el meu primer curs com a mestra va ser el 1981-1982 a l'Escola de Breda. A Breda hi vaig estar només un curs, després vaig venir a Bordils amb plaça provisional i dos anys més tard, just l'any 1984, quan havia sigut mare de la meva primera filla, la Laia, vaig anar a l'escola Joan de Margarit de la Bisbal d'Empordà, on també vaig estar dos anys. Hi estava bé, a la Bisbal, tot i que era una escola molt gran. Segurament ara no hi aniria, acostumada a l'escola de Bordils, però en tinc bon record.

I després de la Bisbal, ja va arribar Bordils?

Sí, i hi vaig tornar ja amb plaça definitiva. En aquell moment va ser casualitat que hi vingués a petar. Va sortir una plaça disponible, però no comptava que em pogués tocar. Així que el curs 1986-1987 va ser



Recollida dels premis de fotografia i vídeo el curs 1999 – 2000, amb les mestres Carme Congost, Nuri Jou, Dolors Vilanova i la Dolors Batlle; i alumnes de diferents cursos. Procedència: Escola de Bordils

l'inici d'un grapat de cursos a l'Escola de Bordils, fins al passat mes de juny.

Quan vaig arribar a Bordils, aquell curs, l'escola era una escola molt bordilenca. La majoria de mestres eren del poble: la Nuri Jou, la Dolors Batlle, la Margarita Moret, l'Angelita Costa, la meva germana Pilar..., i he acabat que només érem dues mestres de Bordils, l'Eva Ventura i jo.

A part de mestra, durant un grapat d'anys n'has sigut la directora. Com i quan vas començar?

Quan vaig arribar a l'escola vaig ser secretària, perquè era la més jove de tots els mestres i et tocava, després, uns quants anys vaig ser cap d'estudis, fins que el curs 2001-2002 la Dolors Vilanova, que era la directora, va marxar de l'escola durant dos anys i em va tocar agafar la direcció de l'escola. En aquests inicis la direcció del centre es decidia en Consell Escolar i el càrrec no estava tan professionalitzat com ara, que per ser directora d'escola cal haver fet un màster.

Quantes hores al despatx amb la Dolors Vilanova i la Pilar, la meva germana; quantes complicitats i diferències alhora!, però sempre vam saber trobar l'equilibri. Aquelles llargues converses per telèfon cada diumenge al vespre amb la Dolors! (si haguéssim tingut Whatsapp!), o amb la Pilar, que hi havia dies que ens havíem de trucar al vespre perquè a l'escola no teníem temps de parlar dels temes familiars. Tampoc oblidaré els últims cursos a l'equip directiu, amb la



La Carme amb alguns alumnes el primer any de colònies a Puigpardines. Procedència: Carme Congost

Núria Salvatella i la Glòria Fernández, la seva il·lusió i compromís per continuar fent créixer l'escola.

Quina sort he tingut de poder-me acomiadar de l'escola deixant un gran equip de mestres que han trobat la seva escola i que s'han volgut afegir a aquesta aventura gaudint molt fent de mestres: l'Eva, l'Isaac, en Josep, la Guaci, la Marta, la Núria Canet, en Ramon, la Pilar, la Txell, i amb l'ajuda a l'administració d'en Josep M.

Estic contenta de tots aquests anys com a directora: a l'escola he tingut uns alumnes que m'han ensenyant moltíssim, mestres que s'han implicat i han ajudat a fer que de mica en mica l'escola anés avançant, famílies que han mostrat complicitat i confiança, des de la primera APA fins a l'actual AFA hem anat de bracet, treballant junts per al bé dels infants, i també alcaldes i alcaldesses que han cuidat i mimat l'escola.

Tot i la tristesa del moment, soc feliç perquè sé que a l'escola hi ha un equip de mestres que treballaran per a l'escola que tant estimo i estimaré sempre.

Al llarg d'aquests anys, i ja des de la perspectiva d'exalumna, veig l'escola canviada, però que manté la seva essència. Quins canvis hi ha hagut al llarg d'aquestes gairebé quatre dècades?

Ostres, tants canvis! A tots els nivells. N'explicaré només alguns i podem començar pels més importants, els metodològics, que s'han fet des de l'avaluació i la reflexió i que sempre van anar de la mà amb la Dolors Vilanova, companya i amiga, que enyoro moltíssim i amb qui vaig

tenir la sort de compartir moltíssims anys de mestra i de vida, pensant i repensant l'escola amb moltes il·lusions, projectes, reptes i complicitats. Com m'hauria agradat compartir també la jubilació amb ella!

L'aprenentatge a l'escola ha canviat i ara està basat en projectes de treball: l'alumne és el centre de l'aprenentatge, conscient del que va aprenent i de com ho aprèn. Gràcies a la globalització i la interdisciplinarietat, els continguts no es donen en unitats aïllades, els aprenentatges són significatius, el que es fa a l'aula té relació directa amb l'entorn dels nens i les nenes i el treball és competencial i cooperatiu.

Jo també he canviat, des de les primeres formacions a les escoles d'estiu: les formacions dins i fora del centre, rellegint referents i descobrint-ne de nous per anar-me acostant a quins són els veritables papers de l'alumne i del mestre a l'escola.

I si penso en el nombre d'alumnes i el nombre de mestres que hi ha ara l'escola, gairebé s'han duplicat. Abans no hi havia mestres especialistes i l'AFA subvencionava els mestres de música i d'educació física, i més tard, quan amb la reforma educativa el Departament va cobrir aquestes especialitats, el curs 1994-1995 va començar a l'escola l'Adrià Creus com especialista de plàstica, que sempre ens explicava que volia provar i estar-s'hi un curs i, ves per on, s'hi va estar fins al maig del 2019, quan malauradament va morir.

Pel que fa a l'edifici, penso que tenim la sort de tenir una escola molt bonica que es va construir durant la República i que durant aquests anys hi ha hagut diferents remodelacions i ampliacions. Recordo que el curs 1983-1984 va ser quan es van construir les aules que van tancar el pati interior i es van ampliar la cuina i el menjador. Anys més tard es van edificar les aules d'infantil i, per últim, quan es va construir el nou pavelló es va ampliar el pati gran. Vam guanyar molt d'espai, i ara és un lloc que comparteixen tots els alumnes de totes les edats, ha deixat de ser un lloc on majoritàriament només jugaven a futbol per convertir-se en un espai de construcció, descoberta..., i autogestionat pels mateixos alumnes tant com es pot.

I quants projectes van néixer quan vas arribar i encara segueixen a l'escola?

De projectes, n'hem iniciat moltíssims, alguns segueixen i altres, per la mateixa evolució de l'escola, ja no hi són. Segur que tu en recordes uns quants. En

podem enumerar alguns, com la Setmana Cultural, que vam iniciar el curs 1989-1990 i va estar dedicada al cinema. Era la setmana abans de Setmana Santa, organitzàvem una setmana centrada en un tema concret i durant aquells dies l'escola girava al seu entorn. Fa anys que no es fa, però el que no hem deixat de fer és el Bufet Lliure, que se celebra el divendres abans de Setmana Santa.

També recordo el primer any que vam anar de colònies a Puigpardines amb alumnes de sisè i setè, i ens ho vam cuinar tot, o la primera esquuada a la Masella amb els alumnes de cinquè i sisè, el curs 1997-1998, els viatges dels alumnes de vuitè a París o a Venècia... També vam començar amb la Dolors, la Nuri, la Pilar... les primeres obres de teatre, i actualment continua sent un projecte d'escola. O la revista Trip Trap, que amb els blocs i la pàgina web de l'escola vam creure que havíem de deixar de publicar. Els inicis en el món audiovisual i la participació als premis de fotografia i vídeo que després hem continuat amb Cinema en Curs, la coral de l'escola i la participació a la Cantata, sempre amb l'acompanyament de la Guaci. Les biblioteques d'aula, la importància de les bones lectures, els recitals de poemes, els itineraris poètics, la fira del llibre usat reconvertida en tastets de lectura, deixar d'utilitzar llibres de text, el projecte Comenius Regio, l'intercanvi amb escoles d'indrets diferents: Portugal, Galícia, l'escola Sant Galdric de Perpinyà...

O també les festes compartides amb les famílies, com la festa de l'escola, celebrada cada mes de juny. La primera va ser l'any 1994, just el dia que vaig ser mare per segona vegada, de la Paula; després de molts dies de preparar-la, no hi vaig poder assistir. Va ser un diumenge, va durar gairebé tot el dia, amb parades, fira, activitats, exposicions, fotografies i un bon dinar. Amb els anys ha anat variant, però sempre ha sigut una festa. És una pena que aquest darrer curs no l'hàgim pogut celebrar.

Però, si no ho tinc mal entès, un dels canvis o projectes importants per a l'escola i per a tu va ser l'arribada de Cinema en Curs, oi?

Sí, i tant! El curs 2005-2006 ens van convidar a participar en un projecte pilot presentat pel Departament d'Educació anomenat Cinema en Curs, i des d'aleshores segueix a l'escola i continuem col·laborant amb l'associació A Bao A Qu. Aquesta relació ha estat molt significativa, amb projectes com "Elogi a l'escola" durant el 75è aniversari de l'escola, el curs 2009-2010, i "Des-



La Carme amb alguns alumnes de sisè el curs 2018-2019 treballant amb el projecte de Cinema en curs. Procedència: Carme Congost

cobrim Bordils" el 2014 i el 2019. A través de la creació audiovisual, descobrim i construïm el patrimoni local. Vam començar amb els alumnes de sisè i actualment hi participen tots els alumnes de l'escola, de P3 a sisè, que contribueixen a crear un projecte col·lectiu.

Personalment, he gaudit moltíssim amb el cinema, he conegut grans professionals i he trobat noves amigues, que bé que m'ho he passat! Ara, no oblidó els nervis, els reptes, alguna nit dormint poc, però que m'han compensat moltíssim, i he descobert en els alumnes sensibilitat, creativitat, il·lusió, col·laboració, responsabilitat, reflexió i molt treball d'equip. A llarg d'aquests anys hem constatat que aprenem veient i fent cinema, i que a través de la creació cinematogràfica a l'escola treballem la majoria de competències.

Què és una de les coses que valores més de de l'escola i la seva evolució?

Entre totes hem aconseguit una escola oberta i en construcció permanent que, amb col·laboració, cooperació i formació entre iguals, creix i avança. Tenim un projecte d'escola en què totes les docents ens acostem pel que fa a la manera d'entendre l'educació i el nostre paper com a mestres. Ens agrada debatre, participar i compartir opinions, activitats, propostes... A l'escola hi ha un veritable espai d'intercanvi d'aprenentatges, i això ho trobo molt valuós.

Hem treballat per aconseguir una escola que vetlli per formar persones amb valors significatius, rigoroses, exigents, crítiques, obertes al diàleg i als canvis, que es fan preguntes, amb afany de renovació i amb interès per aprendre al llarg de la vida. Un dia el pare d'un exalumne em va explicar el que li havia dit el seu fill



Vista representativa de l'escola: la façana, les escales i l'arbre. Fotografia de Martí Navarro

quan ja no venia a l'escola: "A l'escola de Bordils em van ensenyar a pensar!" Satisfacció màxima!

El tema de la inclusió dels nouvinguts ha sigut molt important. Sempre hem tingut molta empatia amb les famílies i amb els nens i les nenes, els hem volgut tenir molt presents, hem intentat que mai se sentin sols i hem treballat per acompanyar-los. Per això, recordo que va ser molt important quan vam tirar endavant el Pla Educatiu d'Entorn de la Llera del Ter, que englobava els pobles de Bordils, Celrà i Flaçà, juntament amb la Maite Irazola. Va ser un projecte de molta feina, amb molta gent i entitats implicades dels tres pobles.

Soc feliç quan penso en les amigues i els amics que tinc i que he fet a l'escola, companyes i companys, exalumnes i mares i pares.

Els últims anys has sigut la directora de l'escola però no tutora. Com han estat?

Durant molts anys vaig ser tutora i directora, però a poc a poc el volum de feina de gestió i burocràcia va augmentar, la direcció requeria moltes hores i crec que més hores de les que ja dedicava a l'escola era impensable, així que vaig començar a compartir tutoria. M'hauria agradat poder ser només mestra els últims cursos, però les circumstàncies a vegades no deixen fer el que desitjaries.

Acabem la conversa parlant dels records i la importància de la fotografia per a la Carme. M'agrada com

parla de l'escola i la passió que ha trobat al llarg d'aquests anys creant, innovant, coordinant, compartint, ensenyant i aprenent. Sempre aprenent, aprenent fent i pensant sobre el que fa.

Una de les coses més importants per a ella són els bons records a l'escola. Els seus i els dels mestres, alumnes i exalumnes. "És molt gratificant quan trobo exalumnes que es recorden de mi, que vaig ser la seva mestra, i ara hi porten els seus fills. És bonic veure'ls entrar el dia de la reunió de preinscripció dels seus fills o filles després de molts anys i com miren i recorden tots els racons del pati i les galeries, o de les classes. I normalment acabem rient sobre alguna anècdota." Segurament un grapat de records els omplen, com a mi també em passa. I és molt bonic sentir dir a exalumnes "És la meva escola", se la senten seva perquè en tenen un molt bon record.

No sé si amb aquesta entrevista hauré pogut plasmar l'entusiasme i les ganes de la Carme quan m'ha explicat el seu recorregut com a mestra i directora a Bordils, però ha sigut una conversa energètica i molt bonica. He notat que no li falta il·lusió i sé que té (i desprèn) moltes ganes de seguir al costat de l'escola, de les seves companyes i amigues, dels alumnes, ajudant sempre que pugui, veient créixer el que s'ha anat construint al llarg dels anys de la seva mà.

Lia Pou Brugué

PERFIL LITERARI UNA OBRA PRIMERENCA

'La veritat a pinzellades', d'Anna Cle

La veritat a pinzellades, d'Anna Cle Feliu, és una novel·la que narra la història de l'Arlet, una dona que pateix la desaparició del seu fill, en Joel, la qual cosa la submergeix en un mar de preguntes sense resposta, pors, inseguretats i, sobretot, una absoluta tristesa.

Al llarg de la història la protagonista s'enfronta fins i tot a les persones més properes per tal d'arribar al final de la qüestió. La seva aliada, la pintura, és una peça clau en la recerca del seu fill, ja que és a través de les pinzellades que descobreix els aspectes més foscos de la seva sobtada desaparició. D'una banda, ha d'afrontar el progressiu distanciament amb en Pol, la seva parella. De l'altra, compta amb l'ajuda d'en Jordan, un logopeda amb qui crearà uns vincles forts i duradors. En definitiva, l'Arlet és una figura que evolucionarà al llarg de la novel·la; això sí, sempre embolcallada per una aura de tristesa.

Qui hi ha, però, al darrere de la història de *La veritat a pinzellades*? En una conversa distesa amb la seva autora, Anna Cle, m'explica que va néixer a Sant Jordi Desvalls, però que manté lligams familiars amb Celrà i sent que el seu cor pertany a l'Empordà i, més concretament, a Colomers, el seu lloc de residència des de fa més de vint anys. Malgrat que la seva vida professional gira al voltant de l'administració i les finances, es considera una persona de lletres. És una amant de la lectura i no la satisfan les històries amb final obert, i aquest és potser un dels motius pel qual decideix escriure la

seva pròpia novel·la, que dedica als seus fills. Així, motivada per l'afany de deixar un llegat artístic per a l'Aina i l'Arnau, l'Anna es proposa escriure una història que sap molt bé com ha d'acabar. Amb un somriure a la cara i els ulls brillants, l'Anna m'explica quins són els ingredients perquè qual-sevol pugui escriure un llibre: només se n'han de tenir moltes ganes, un polsim d'imaginació i alguna cosa a dir.

Des de l'1 d'octubre de 2018 fins a l'1 d'octubre de 2019, l'Anna gesta una història que intercala el present i el passat i enllaça la vida de l'Arlet amb l'abans i el després de la desaparició del seu fill, en Joel. La protagonista és un personatge dinàmic, amb ganes de viure i entregada a la família, però que, desgraciadament, es veu embolcallada per una profunda tristesa. De fet, un dels trets més característics del llibre és la capacitat de l'autora de transmetre un sentiment tan punyent i íntim com el dol. Amb paraules simples i idees molt visuals, l'Anna explica de manera fàcil allò tan difícilment narrable. A més, s'ajuda d'un personatge màgic, el follet, l'únic element fantàstic de la novel·la. La seva funció, a més de fil conductor, és introduir una cançó popular entenedridora que l'Anna cantava als seus fills. Malgrat que l'Anna havia escoltat aquesta cançó d'en Jordi Muntaner i en Salvador Comalada de petita, no en recordava el final, motiu pel qual va decidir personalitzar-la en algunes estrofes i cantar-la als seus fills. Així, malgrat que es tracta d'una història inventada, l'Anna s'hi implica personalment i deixa una marca de la seva essència en els personatges. Més enllà de la dedicació personal, aquest projecte es fa extensible a més membres de la seva família, ja que, a banda de la dedicatòria als seus fills, la mare de l'Anna va donar cara i ulls al follet que apareix a la coberta.

porta en els peus dos cascavells ben grocs...

i se'm fica dins l'orella i em fa moltes pessigolles,
els seus ulls fan màgica claror...

Ell m'explica mil històries, però no entenc el seu idioma;
sento en el cor un xiuxiueig molt dolç...

i a la llum de les estrelles entreveig un petit cos,
cabells daurats, vestit de mil colors...

I quan la lluna clareja tinc el follet a l'orella
i molt dolçament sento que em ve la son

PROCÉS D'ESCRITURA

Seguidament, l'Anna explica que la història fluïa segons el seu estat d'ànim. De fet, durant el procés d'escriptura del llibre, va haver d'aturar-se per temes laborals, la qual cosa la va distanciar de la protagonista, l'Arlet, i de la història en general. Després d'aquest moment de pausa, la represa va ser feixuga i l'Anna sentia que ja no empatitzava de la mateixa manera amb els personatges. Tot i així, va reprendre el fil i, potser encara més que abans, va seguir canalitzant les seves emocions a través de l'escriptura. L'Anna assegura, però, que transmetre el sentiment de dol i de profunda tristesa de l'Arlet va ser un gran repte. Fins i tot ara, amb el llibre acabat, l'Anna creu que encara no ha arribat a transmetre amb prou exactitud com es deu sentir una mare en la situació de la protagonista. Per a ella, doncs, *La veritat a pinzellades* va suposar l'esforç de buidar-se d'idees i sensacions per poder emplenar el paper de paraules i noves realitats. És per això que afirma que ara mateix no es vol embarcar en l'escriptura de cap novel·la, encara que no tanca cap porta a nous projectes. D'alguna manera és com si ja hagués dit tot el que havia de dir, ja ha complert el seu objectiu i ara li toca gaudir del llibre acabat.

L'Anna també em comenta que si no hagués estat pel fet de trobar una editorial petita i de confiança potser no s'hauria atrevit a publicar *La veritat a pinzellades*. De fet, l'objectiu principal no

era aquest, ja que el llibre era un present per als seus fills, ple d'evocacions personals i una implicació sentimental molt gran per part seva. Tanmateix, durant el procés de redacció de la novel·la, l'Anna va comptar amb l'ajuda de tres amics –economistes, curiosament–, que llegien l'esborrany i l'encoratjaven a publicar-lo. Va ser així com l'Anna va contactar amb Edicions Tremendes, l'editorial que l'ha ajudat a fer realitat el seu projecte. Aquesta editorial, sorgida a partir d'un projecte ideat per quatre persones "tremendes", busca crear un espai de proximitat

on es fomenti l'originalitat. És per això que l'Anna va tenir clar que Edicions Tremendes era una bona opció, ja que buscava una editorial que li transmetés bones sensacions. Finalment, em comenta que està molt satisfeta del resultat. Malgrat que sempre hi ha entrebancs i que no és fàcil gestionar la burocràcia, l'Anna recorda amb il·lusió el dia que va poder agafar el seu primer llibre. Per a ella, el fet de veure el projecte finalitzat i poder palpar-lo va ser una experiència emocionant i difícil de descriure.

DE LA PROSA A LA POESIA

Quant als projectes futurs, l'Anna no té gaire clar cap a on s'encaminarà. Malgrat que creu que hi ha la possibilitat de seguir escrivint, actualment necessita absorbir noves sensacions, deixar fluir idees i omplir-se d'imaginació. A banda de la narrativa, l'Anna també s'ha endinsat en el món de la poesia. Malgrat que no té clar si caminarà mai per aquesta via, la nostra conversa la porta a ensenyar-me una de les seves creacions. L'Anna m'atansa el poema en qüestió i em comenta que ens el dedica, a nosaltres i a la nostra conversa. Il·lusionada per aquesta sobtada variació en el rumb de l'entrevista, llegeixo els seus versos i reafirmo la impressió que m'enduc de l'Anna: és una persona amb un cor molt gran i una verdadera passió per les lletres.

LA CONVERSA

De joc jo m'estimo un munt de paraules
que ensenyin de cor com saber escoltar,
parem atenció a les velles àvies,
sàvies de saviesa, dignes en parlar.

Omplim-nos del dol de la tolerància,
virem les paraules al nostre parer,
conjugam el verb amb més que elegància.

Primer posa el "tu"...,
després "jo" vindré.

De joc jo m'estimo el món de les frases
que enllacin senzilles sense grinyolar,
romanços i mots, posem-los en ordre,
que el seu so a l'orella
ens faci escoltar.

Escolta'm pacient, amic de paraules.
Escolta'm sense perdre ni fil ni botó,
fluïm la conversa, gaudim la garlada,
que jo al teu so pararé atenció.

De joc jo m'estimo el joc de paraules.

Finalment, sorpresa pel gest de l'Anna, absorbeixo les paraules i, sorpresa, m'adono que hem estat parlant força estona i que les hores han anat passant. Ens mirem i somriem amb la seguretat de qui sap que ha parlat de temes molt íntims i que ha estat comprès. Amb una abraçada càlida i la projecció de tornar a coincidir un altre dia, l'Anna i jo ens acomiadem i afegim aquesta trobada a les coses bones que ens ha aportat l'escriptura.

Clàudia Bussé



Anna Cle, autora de 'La veritat a pinzellades'. Fotografia de Martí Navarro

De tornada al món



Primer aniversari de la mort de Mercè Rodoreda.
Cementiri de Romanyà de la Selva. Any 1984. Procedència:
Ajuntament de Girona. CRDI (Fons El Punt - Dani Duch)

Ha vist tres grans cedres a l'entrada del poble. El sol de capvespre els esquitxa d'una llum lletosa i freda. Per arribar aquí primer ha hagut de recórrer un tram llarg d'autopista, després uns quants quilòmetres de carretera amb revolts en pendent, com qui remunta onades altes que et poden caure al damunt. Li sembla que és en un cul de món perdut entre muntanyes, però el lloc té una bellesa particular. Li recorda el país d'on ve, sembrat de verd i d'arbres esponerosos, que aquí són sureres de tronc pelat i branques espesses.

S'ha deixat guiar per l'olfacte, com un gos perdiguer. "Fia't de la intuïció, quan siguis allà no podràs pensar com ara", li ha dit el guardià de la Gran Biblioteca. I ella ha saltat. Ha anat a parar a una petita ciutat i un taxi l'ha duta fins aquí. S'ha encabint entre les dues persones que hi viatjaven, i bé.

És a l'entrada d'un poble insignificant. Camina entre cases de pedra que tenen les finestres tancades, llevat d'algun porticó badat. Són segones residències on es refugia la gent de ciutat. Els propietaris hi passen els caps de setmana i les vacances, però alguns s'hi han quedat a viure després del confinament.

El carrer es perd davant d'ella i, si girés a la dreta, trobaria una plaça balconada amb una panoràmica impressionant: muntanyasses, alguna vall molt verda i la mar al fons.

Si fos aquí de debò, sentiria la humitat del vent a la cara, les pedres sinuoses se li clavarien a les soles de les sabates, però només pot veure el paisatge. Alzinars, roques amb líquens i una muntanya esquixada amb cases de jardins esplèndids. On és el que busca? De moment, només té clara una cosa: vol trobar un xalet presidit per tres xiprers i una olivera de tres branques. No es pot confondre, perquè al jardí hi ha d'haver un llorer vell i una bassa d'aigües negres.

Camina per una urbanització de cases rústiques però endreçades, amb jardins boscosos i tanques

baixes. Fa estona que els refilets dels ocells es barregen amb el desconcert de lladrucs dels gossos que guarden les propietats.

S'arracona per deixar passar un cotxe i saluda el conductor, que no li torna la salutació. Per fi s'atura en una casa. Una parella de vellets arregla el jardí. Ella rega les plantes i ell poda un arbre fruiter. Diria que és un cirerer. Ha preguntat: "Perdonin, saben d'una casa que té un llorer al jardí, tres xiprers i una olivera a l'entrada?" No l'han contestada. La dona ha seguit arruixant els rosers i l'home ha cridat el gos, que bordava.

Com és que no hi havia pensat abans? Una ànima que torna al món per arreglar un assumpte pendent no és ningú. Ja la van advertir a la Gran Biblioteca on es guarden els llibres de totes les vides passades, presents i futures de l'odissea humana: "Allà baix seràs només un esperit." Havia oblidat que no la poden veure ni sentir.

El xalet que buscava l'ha decebuda. Al jardí el llorer campa de mala manera i un dels xiprers té les fulles ben seques. El record de la Sofia no és enlloc. Sense aquell record és impossible recompondre els fragments d'una vida, evitar que la filla de la Sofia sigui només una ombra. Ha vingut per la Sofia, ella li ho va demanar: "Armanda, em pots fer aquest favor?" No s'hi podia pas negar. Es pensava que seria fàcil trobar la impregnació d'un record per poder-lo alliberar. Alliberar la Sofia, esclar, perquè pugui reposar tranquil·la. Però, noi, quan t'encarregues de la feina bruta dels altres, ja se sap... No sempre te'n surts. Havia d'haver baixat la Sofia, però tal com es troba no pot, pobrica, es necessita molta energia per tornar al món. En fi, que ella ha fet el que ha pogut

«És a l'entrada d'un poble insignificant. Camina entre cases de pedra que tenen les finestres tancades, llevat d'algun porticó badat. Són segones residències on es refugia la gent de ciutat. Els propietaris hi passen els caps de setmana i les vacances, però alguns s'hi han quedat a viure després del confinament.»

«El xalet que buscava l'ha decebuda. Al jardí el llorer campa de mala manera i un dels xiprers té les fulles ben seques. El record de la Sofia no és enlloc. Sense aquell record és impossible recompondre els fragments d'una vida, evitar que la filla de la Sofia sigui només una ombra.»

i ja està disculpada. Si no troba el record, almenys ho ha intentat.

"No donis mai res per perdut", li han dit a la Gran Biblioteca. Potser resulta que, sense saber-ho, ja ha fet el que li havia encomanat la Sofia.

En sortir del poble s'atura davant d'un cementiri de parets blanques que contrasten amb les roques granítiques i fosques de l'entorn. "Que en són, d'estranyes, les persones! Si sabessin que la mort és un alliberament i que continuem existint sempre, no es preocuparien tant..."

El cementiri és ben petit: pocs nínxols i una gran tomba a terra sobre la qual s'alça una escultura i un ram de roses fresques que algú deu haver deixar fa poques hores. L'escultura és un bust de dona i a la inscripció de la tomba s'hi pot llegir: "Mercè Rodoreda (1908-1983)".

Només de pensar-hi, se li desencadena un gran desplegament de records que vibren, s'entrecreuen i s'allunyen els uns dels altres, com notes difoses d'una peça melòdica.

Tot d'una, comprèn que el record que busca és allà. Allà viuen tots els records. Agafarà el de la Sofia i l'hi podrà restituir. Ara ho entén. Aquella dona els va crear tots. Tots, els de la Sofia i els d'ella també. Tots viuen en una constel·lació imaginada. Una constel·lació que deu ser una rèplica exacta del món dels humans. Qui els va crear, els humans? Un déu,

una deessa? Molts déus? La força del Big Bang universal? Sigui com sigui, també els mou el record i la mateixa necessitat d'alliberar-se'n.

Núria Espotellà

Vell país natal

*Em giro, miro el vell país natal:
s'ajunta amb núvols rosa el gran camp de les aigües.¹*

Wang Wei

TORRENT DELS SANTS

Som al torrent dels Sants, als orígens catòlics de Celrà. Al 1752 el canonge Francesc Veray escriu un llibre on situa el martiri de Sant Sixt i Sant Tou amb una precisió exacta, al 24 de juliol del 303, durant la persecució de Diocleciana. Només ens falta saber si fou al matí o la tarda. Els espadats, la llera del torrent, tot és grandiosos com si la naturalesa, entre el Congost i Sant Julià, volgués obrir-se magníficament, amb el gran camp de les aigües del Ter, cap a les llums de llevant i el mar humanista d'Empúries. No és estrany que un pagès devot, del segle XIII, hi veiés estrelles caient, romegueres que cremaven com les bíbliques al Sinaí, bastons secs que en una nit esclataven en llorers preciosos i, al final, entre tants prodigis, dues caixes tan-cades que guardaven les relíquies. Sembla que els sants patrons ja eren venerats en els altars laterals de l'església romànica; però no és fins el segle XVI, curiosament després de la Sentència de Guadalupe i de la millora de les condicions dels remences, que Sant Feliu - el patró dels canonges, senyors directes de moltes possessions a Celrà i a qui calia capbrevar

la terra i pagar delmes – va essent relegat fins que Sant Sixt i Sant Tou acaben essent els patrons del poble dels Mets i Tets (Jau-mets i Six-tets).

Fa un dia propici per entrar a les profunditats del Congost i de la història. És un matí de març, de tramuntana desfermada entre verds d'alzines i branques d'acàcies i roures, sonora, molt es-

«Quan al segle XIII, en temps del bisbe Cabanelles, portaven en processó les caixes dels nens màrtirs cap a Girona, els bous es van aturar i no hi va haver manera humana possible de sortir del terme de Celrà; fou evident que volien les seves relíquies entre nosaltres, descansant al seu poble.»

plendent. Quan al segle XIII, en temps del bisbe Cabanelles, portaven en processó les caixes dels nens màrtirs cap a Girona, els bous es van aturar i no hi va haver manera humana possible de sortir del terme de Celrà; fou evident que volien les seves relíquies entre nosaltres, descansant al seu poble. En canvi, el canonge Sixte Veray (1665-1735) sí que va voler descansar a la catedral de Girona en un sepulcre que ja al segle XIV pertanyia a una canongia que sovint els fadristeres de la família es passaven d'oncle a nebot. Sobre la seva tomba té escrit: “com en són de veritables símbols de la nostra vida les roses; com jo, així elles passen de pressa”. Imposible d'oblidar, terriblement veraç i poètic. El seu nebot, Francesc Veray (1706-1792) fou qui, al 1752,

va escriure la història de la troballa dels cossos de Sant Sixt i Sant Tou; i també qui va acompanyar a l'1 de gener del 1780 al bisbe Tomàs de Lorenzana a beneir el temple parroquial actual, aixecat en el mateix lloc on hi havia l'església romànica del XII. Si avui a la plaça s'alcés un campanar com el de Sant Miquel de Fluvià! Però les modes i els gustos canvien, abans i ara; i passen com les roses. Ens podem consolar amb els dos capitells romànics que ens queden a la Torre Desvern, també del XII, el dels lleons rampants i les palmeres i les volutes, també amb l'*opus spicatum* del Castell de Palagret. Sinó amb les roses d'abril que floriran arreu, el símbol viu i etern; i després, el maig: Sant Sixt.

EL VERNEGAR I LES ABELLES

*Queste sacre antichi piante
Felice Romani.¹*

“Aquests vessants sobre la riera de Palagret i el Bou Vell, tancats als vents, carregats de romaní, farigoles o arboços són molt bons per a les abelles. Els vells ho havien sentit a dir als vells”. Som al Vernegar, tots els paratges de les muntanyes celranenques tenen noms mig perduts, emboscats entre bardisses. L'Enric Bisbe, que es coneix les Gavarres com ningú i té més de seixanta ruscs d'abelles, m'ha acompanyat fins aquí. La seva finca és de les molt poques del Vernegar i el Bou Vell que sembla un jardí. No és gens lluny d'on en Miquel de cal Cuc hi havia tingut durant molts anys els seus eixams, gairebé tots a la manera tradicional: una escorça de suro entera, arrodonida, i tapada per dalt. Devia ser un secret entre els pagesos de Palagret i se'l devien passar d'una generació a l'altra com els claps de bolets o els llocs millors per plantar una vinya, les tomateres, les maduixes o el safrà.

La llengua, les històries familiars, l'arquitectura dels masos ens tenen ben lligats als camps, als boscos i als nostres orígens llatins. Virgili sempre s'enyorà de la seva infància al camp de Màntua. Fill d'un terrissaire i una lliberta, sensible i tímid, mai es va sentir bé al costat dels poderosos que l'admiraven. Quan escrivia, especialment les *Geòrgiques*, ho feia molt més des de la humilitat terrena dels pagesos i terrissaires que de l'ampul·lositat vàcua del poder, per això omplia les paraules de veritat vital, de la profunditat regeneradora de la naturalesa. A la primera plana del Llibre IV llegim el mateix que li deien els avis a l'Enric quan l'orientaven sobre quins eren els llocs més bons per tenir abelles: “De primer, cal escollir per a les abelles un sojorn fix, on els vents no tinguin accés. Siguin també allunyats de llurs estatges ben guarnits els llargardaixos bigarrats de dors escamós, l'abellerol i d'altres ocells... Que hi hagi, al contrari, fonts cristal·lines i estanys verdejants de molsa o un prim rierol que fugi entre la gespa... Que floreixin a llur entorn els verds lloreters, el cerfull que escampa al lluny la seva aroma, abundants sajolides de sentor tenaç, i que mates de violes...”²

A la tarda, torno a agafar les *Geòrgiques* i ja no sé si sóc a un dia d'abril de just abans de l'era cristiana o al que he viscut aquest matí: “... quan el sol d'or ha foragitat l'hivern i l'ha expel·lit sota la terra, quan ha obert el cel amb la claror de l'estiu, tot seguit les abelles recorren els erms i els boscatges... Exaltades, des d'ara, per no sé quina dolça joia, curen llurs cries i llurs niu; afaïonen llavors amb art la cera novella i fabriquen la mel consistent.”³ Pocs texts clàssics poden ser més allunyats dels gustos i les grandiositats del poder i més pròxims a la vida quotidiana, creativa i fèrtil dels que estan ben relacionats amb la naturalesa. I ja per acabar diria que difícilment trobaríem un fragment més veraç de la vida, ja fos a Celrà o arreu, com quan la reina del rusc,⁴ que omplia de mel secreta el sobre de les voltes del menjador de can Bosser, decidia fundar una nova colònia i eixamava a la glicina del jardí; aleshores avisàvem a en Lluís Ramírez que tenia un apiari molt cuidat a les Alzinetes, i venia a recollir els “subtils elements de la vida”: “...s'ha dit que les abelles tenen una parcel·la de la ment divina i emanacions etèries, perquè, segons alguns, el déu s'escampa pertot, per les terres i les esteses del mar i les pregoneses del cel; és d'ell que els ramats de petit i gros bestiar, que els homes, que tota la raça de feres, que qualsevol ésser ha rebut manllevats en néixer els subtils elements de la vida; és a ell naturalment que tornen i són lliurats, un cop dissolts, tots els cossos; no hi ha lloc per a la mort, sinó que sempre vivents, volen cap a la massa sideral i assoleixen les altures del cel”⁵.

L'últim vers dels poemes escrits per en Marià Manent, que podem llegir sobre la seva tomba, diu “i encara la mel d'or adormida a la gerra”; en ell, la mel significa el desig de resurrecció i de vida i, també, com els lectors fem reviure un text quan el llegim i ens agrada. Les abelles, a la literatura universal, solen ser símbols de l'elaboració poètica; en molts dels seus versos Antonio Machado parla de la relació entre el món interior i el poema: “y las doradas abejas / iban fabricando en él, / con las amarguras viejas, / blanca cera y dulce miel.”⁶

Francesc Prat i Figueras

² Virgili, *Geòrgiques*. Traducció de Miquel Dolç. Fundació Bernat Metge, 1963. Llibre IV. Pàgines 159-160.

³ Op. cit. pàg. 162.

⁴ Quan un eixam ha crescut massa, la reina experimentada deixa el rusc a una nova reina, jove, i conjuntament amb les obreres que la segueixen se'n van a fundar una nova colònia.

⁵ Op. cit. pàg. 171.

⁶ Antonio Machado, *Poesías Completas*. Espasa Calpe, Colección Austral. Vigèssima primera edició, 1995. (pàg., 130).

Quan Juià no existia



Juià avui i Juià, segons en Valentí Fargnoli. Fotografia de Josep Burset

Recordo el temps que Juià no existia. Per a algú de Bordils, Celrà, Mollet o Flaçà, el fet que Juià no existís pot semblar una mica estrany. I per a algú de Sant Martí Vell o de Madremanya fins i tot pot sorprendre. Però això no era ben bé així quan aquesta persona era algú nascut a la Bisbal, adolescent i jove com era jo en els anys setanta del segle passat. A Juià s'hi ha d'anar expressament, ja ho sabeu. I jo, llavors, no hi havia anat mai, és clar. Juià, doncs, no existia, com tampoc no va existir Campdorà fins que van posar un rètol a la carretera. Però el de Campdorà van posar-lo més tard i, si no m'equivoco, ja ho van fer directament

en català. Campdorà! Quin nom! Per no haver-hi, a més, a Campdorà no hi havia ni cases. O amb prou feines. Veies el rètol i no veies cap poble. Una plana amb un rètol de poble sense gaires cases. Un poble encara per fer, sense carrers, sense plaça, sense ajuntament i sense església. I després hi van fer un col·legi.

Entre Bordils i Celrà, en canvi, de cases, sí que n'hi havia. N'hi començava a haver tantes que, quan hi passàvem amb la Sarfa o amb el cotxe dels pares, la gent jove com jo ens pensàvem que encara érem a Bordils o que ja érem a Celrà,

o entre Bordils i Celrà, més aviat, però no pas en un altre poble.

Sí, ho recordo molt bé. "Juyá", van posar-hi els bèsties.

Coses de l'Espanya eterna. Quina merda! Tots els esprais del món per canviar-ho!

Anys més tard, un dia vaig anar a Juià. Si no s'hi està avesat, els Àngels, vistos des de Juià, sembla que hagin de caure. I a Juià els noms sempre m'han semblat estranys: Vallboc, Gornau, Gotai, la Gardenya... Noms de torrents que segurament ni tan sols avui tothom que viu a Juià sap que existeixen. Provo de parlar-ne a *Enaigats*, un llibre de l'aigua i dels relats sobre l'aigua de la gent de tot el Baix Empordà. Ben entès: el Baix Empordà real, el que arriba fins al Congost, Campdorà i l'Escala. I perdonin.

I a Juià, encara, hi ha el Ploent, "que és un lloc que quan hi ha tempesta sempre hi cau molta aigua", tal com va dir-nos la Rosario Carreras a en Jordi Bonet-Coll i a mi un dia de l'hivern de l'any 2007, quan vam anar a veure-la a Can Tallada per escriure un article per a la revista *Gavarres*. I les fotos les feia en Josep Burset, el seu fill.

Va ser en Burset qui aquell dia, o no gaire més tard, m'hi va fer fixar.

—A Juià tenim uns noms ben estranys.

—Ah, sí? Diques-me'n un.

—El puig Torrat.

—No fotis! Deu ser perquè hi toca el sol. I si fa no fa, de torrats, n'hi ha a cada poble.

—Doncs te'n dic un altre: Gruniac.

—Gru... què?

—Gruniac.

—Grunyac.

—No. Gruniac, Gruniac. Escolta'm bé quan et parlo.

No se m'havia acudit mirar-ho mai fins avui. Ho he buscat en plena segona onada del coronavirus, quan encara no sabíem si estaríem o no confinats. Tot és inestable en aquest nostre món, tret de noms que queden, com el de Gruniac. Sembla que aguanten més.

Tanmateix, trobar un altre Gruniac ha estat tan senzill com escriure-ho al Google. Hi ha un Puech Gruniach a Occitània, al marge oriental del massís Central, al nord del Carcin i no gaire lluny de l'Avairon, al sud d'Orilhac i Lemòtges. Escric els noms en occità, coses que potser ja no queden. Un *puech* és un puig. I hi ha sobretot un Château de Gruniac a Soçairac. Bé. Es troben moltes més entrades si escrivim Sousceyrac-en-Quercy i Château de Grognac. Els francesos sí que en saben, de canviar les coses. Res a veure amb els nostres veïns de la Constitució del costat.

No sé si mai algú de vosaltres ha anat cap aquelles terres de l'Avairon i el Carcin. Si us hi animeu, aneu també fins a Ròcamador, tal com s'escriu també en occità. No és gaire lluny, té una marededeu negra com la de Montserrat i un dels peregrins que hi va anar va ser en Ramon Llull. Jo no puc saber per què a Juià, del territori que hi ha passat el cementiri, anant cap a la costa i Bordils, en diuen Gruniac. Només sé que a la vora, més cap a les Gavarres, per sobre del veïnat del mas Nadal, hi ha el que queda del castell de Juià. I sé, perquè ho he llegit, que aquest castell va ser atacat pels mercenaris d'Armanyac l'any 1390, quan volien apoderar-se del Rosselló. I d'Armanyac, que és a la Gascunya, en formava part el comtat de Rodés, a l'Avairon, no gaire lluny del castell de Gruniac. No m'hi estenc més. Coses, totes, d'una altra època, que ara m'agrada pensar que potser ens aporten un xic més de llum sobre el nostre passat. I que m'agrada pensar que no acabaran perdent-se.

Xavier Cortadellas

'Beatus ille'

Feliç aquell qui s'està en el bar d'un poble
mig elevat abans de caure en una gran recta
alguna cosa així com la carretera de Verges
abans que l'Empordà es faci pla definitivament
rodejat de mans rústegues de vells pagesos
mentre entren i surten joves immigrants
que amb ulls llunyans van i vénen solitaris
també fornits de grans i fortes mans
tots a l'escalf de les despertes noies del bar
que serveixen diligents plats generosos
mentre les mou la lleugeresa d'una fugaç bellesa
davant l'esguard viu i apagat d'homes menjant.
I enllà dels quatre o cinc carrers irregulars
del menut perfil ombriu de les cases del lloc
la soledat suau de l'horitzó encalmat
gebrat a l'hivern i a l'estiu torrat
amb la sola seguretat que estar viu
és marxar demà i tornar al mateix bar.

JMa Uyà, 2014



Recital 'Portbou. Alumnes diuen JM a Uyà', que va tenir lloc al mes d'agost al Terrat de Celrà. Fotografia de Júlia Fernández

Edita: ASSOCIACIÓ CULTURAL LA LLERA

Ctra. de Juià, 48 - 17460 CELRÀ

Telèfon: 972 49 20 01

 FACEBOOK: La Llera del Ter

 TWITTER: @lalleradelter_

 INSTAGRAM: lallerarevista

CONSELL DE REDACCIÓ

Jordi Barrera Coll
Èlia Borràs Güibes
Clàudia Bussé Rojas
Mar Camps Mora
Carme Congost Escura
David Guixeras Olivet
Òscar Herranz López
Xevi Jou Viola
Pere Martín Sánchez
Mar Masfarré Irazola
Íria Masó Planas
Miquel Parramon Fauchs
Lia Pou Brugué
Anna Presas Quintana
Pitu Pujol Vila
Paula Ros Congost
Miquel Terradez Valmaña

COL-LABORACIONS:

Josep Burset Carreras
Xavier Cortadellas Gratacós
Núria Esponellà Puiggermanal
Júlia Fernández Roig
Quim Paredes Baulida
Xavier Perich Vilert
Francesc Prat Figueras
Marta Puig Parnau

FOTOGRAFIA PROFESSIONAL:

Martí Navarro Molina

COORDINACIÓ:

Mar Camps Mora
Lia Pou Brugué

CORRECCIÓ:

Anna Roig

DISSENY:

Xavier Fontané

IMPRESSIÓ:

Montserrat Impressors

MAQUETACIÓ:

Vicromia Art Gràfiques

DIPÒSIT LEGAL: GI-737-96



Fotografia de Martí Navarro

